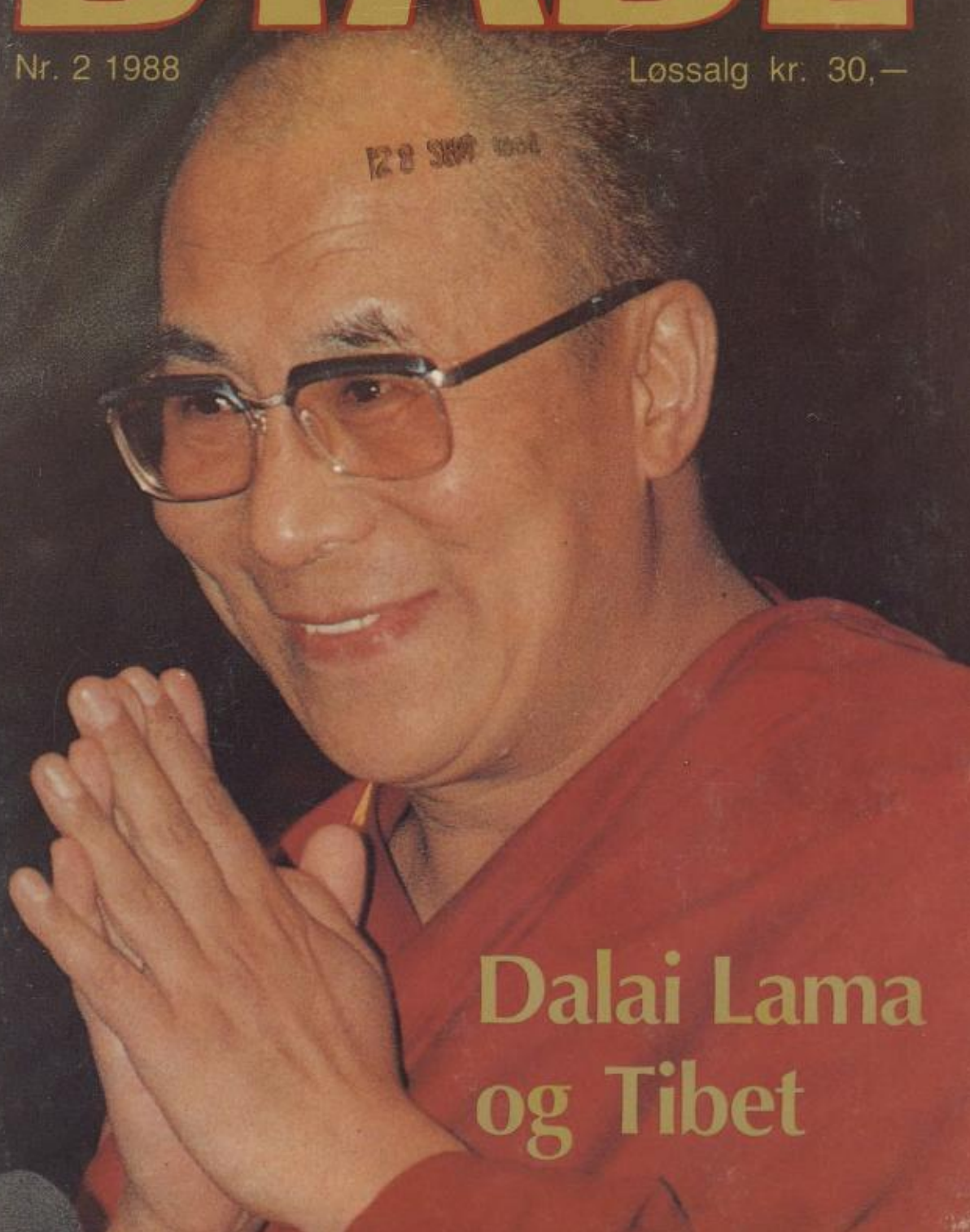

DYADE

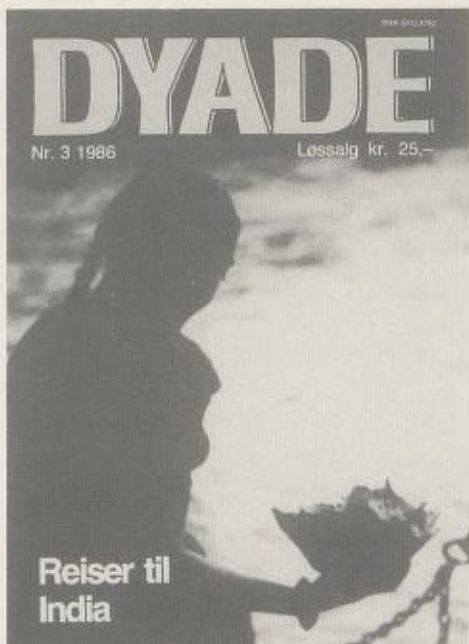
Nr. 2 1988

Løssalg kr. 30,—

128 389 1988

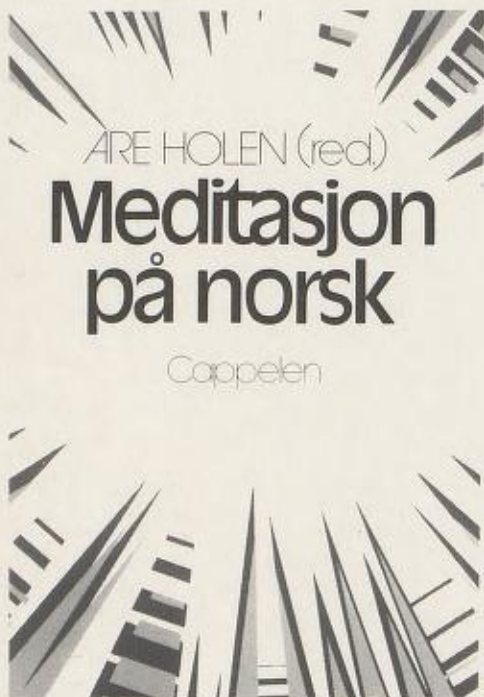
Dalai Lama
og Tibet

REISER TIL INDIA
Dyade nr. 3/86

OM KINESISK FOLKESJEL
Dyade nr. 1/88

MEDITASJON PÅ NORSK
Cappelen forlag, Red. Are Holen

Hva er meditasjon? ● Meditasjonspsykologi i ACEM ● Det gode liv ● Stoffbruk – snarvei eller blindvei ● Østen i Vesten ● Stress, avspenning og hvile ● Engasjement for kultur og demokrati ● Meditasjon og erkjennelse

Bestilling av bøker og Dyade, se side 48 eller ring tlf (02) 20 29 59

DYADE

nr. 2 1988 20. årg.
Tidsskrift for kultur, filosofi, psykologi, samfunn

DALAI LAMA OG TIBET

Innhold i dette nummer:

NORSK UTENRIKSPOLITIKK BLIR PINLIG	4
Tanker ved Dalai Lamas besøk i Norge i oktober 1988 Av Torbjørn Hobbøl	
DALAI LAMA HAR ORDET: <i>Fredsplan i fem punkter for Tibet</i>	8
Fremlagt av Dalai Lama i Kongressen, Capitol Hill, 21. september 1987.	
<i>Fredelig koeksistens med Kina?</i>	14
Utdrag av Dalai Lamas tale i Europaparlamentet, Strasbourg, 15. juni 1988.	
GUDEKONGEN AV TIBET En reise i tibetansk historie og filosofi	16
Av Jens Braarvig	
DIKT AV DEN 6. DALAI LAMA	31
EN LITEN FISK LO	34
Et tibetansk folkeeventyr	
MEDFØLELSE SOM GRUNNLAG FOR FRED I VERDEN	46
Av Dalai Lama	

Redaktører: Halvor Eifring
Carl Henrik Grøndahl
Torbjørn Hobbøl (ansv.)
Are Holen
Anders Lindseth

Redaksjonssekretær: Viktor Roddvik

I administrasjonen: Tom Eide

Dyade drives på idealistisk basis. Ingen mottar økonomisk godtgjørelse for bidrag. Eventuelt overskudd går til organisasjonen Acems arbeid for menneskelig vekst.

Dyade utkommer med seks nummer i året. Abonnement koster kr. 120, og løper til skriftlig oppsigelse. Ettertrykk bare etter avtale med redaksjonen.

Besøksadresse: Frimannsgt. 22, Oslo 1.
Postadresse: Postb. 6721, St. Olavs plass,
0130 Oslo 1
Telefon: (02) 20 29 59
Postgiro: 2 09 42 33

Dyade er trykket hos Heglands Trykkeri A/S, Flekkefjord.

Dalai Lama og Tibet

Det er ikke lett å være liten ved siden av en stor. I 1950 gikk Kina til våpnet aggresjon mot Tibet. Tibetanernes verdslige og åndelige overhode, Den 14. Dalai Lama av Tibet, var da kun 14 år gammel. Fire år senere reiste han til Peking for fredssamtaler med Mao Tse-Tung. Løsningen uteble, og i februar 1959 måtte «gudekongen» flykte fra sitt land. Noen vil huske filmklipp hvor den unge munken vandrer forkledt over Himalayafjellene.

Den internasjonale juristkommisjon stemplet kinesernes invasjon som folkemord. Tre ganger fordømte FNs generalforsamling okkupasjonen. Men i dag – nesten 30 år senere – er det ingen politisk verdensopinion som bekymrer seg nevneverdig for folkemordet. Dalai Lama lever fremdeles i eksil i India med 100.000 av sine landsmenn. Tibetanernes kultur er i alle år siden flukten systematisk forsøkt utslettet inne i Tibet. Det snakkes om 1.2 millioner drepte tibetanere siden kinesernes brutale maktovertagelse.

Vinteren 1987/88 var igjen Tibet i verdens overskrifter. Munker marsjerte rundt sine klostre med tibetanske flagg og krevde selvstendighet for landet sitt. Protesten ble slått ned av overmakten. Selv om massemediene overveiende tok Tibets parti, var de offisielle politiske representanter for Vestens demokratier stort sett tause.

Den bitre sannhet at det ikke er lett å være liten blant store, er ikke bare tibetanernes erfaring gjennom historien. Utallige folk og kulturer er tilintetgjort av mektige inntrengere. Men tibetanerne har en slags fordel som kanskje kan hjelpe dem å overleve i svært vanskelige tider. Mitt inntrykk er at mange eksiltibetanere etter 30 år fremdeles har en svært sterk identitet som tibetanere, ikke minst symboliserer deres hengivenhet til Dalai Lama denne tilknytning. De tilhører en særegen kultur og et land som alltid har fascinert – ja, nærmest trollbundet – verden rundt, og denne fascinasjon har ikke opphørt etter kinesernes okkupasjon. Kulturen blomstrer i dag først og fremst utenfor landets grenser. I eksilsamfunn i India har folket ikke bare tatt vare på, men fortsatt å utvikle sine tradisjoner. På universiteter rundt om i verden studerer tibetologer tibetansk kultur og språk. I bokhandlere finnes en mengde bøker om Tibet – landet og folket, religionen og filosofien, eventyrene og fortellingene. Det tibetanske er gjenstand for en ganske enorm interesse, tatt i betraktning at folket kun teller 6 millioner. Når har vi f.eks. noen gang hørt om norgologer? Det finnes riktig nok en og annen utlending som har lært seg norsk for å kunne lese Ibsen på originalspråket, men de er få.

For femten år siden arrangerte Acem et møte med Dalai Lama i Universitetets Gamle Festsal i Oslo. Det var i Acems Meditative Forum. Vi som var tilstede har svært gode minner fra dette møte med en representant for en av Østens høykulturer. Den gang kunne han ikke så mye engelsk, og foredraget ble holdt på tibetansk og deretter oversatt. Men da han ble spurt om hva essensen av hans filosofi egentlig var, kunne han nok engelsk. Han svarte med ett ord: Compassion. Medfølelse. Personen gjorde inntrykk i sin oppriktige enkelhet. I de femten årene siden han var i Norge, har han reist mye rundt om i verden og delt sine tanker. Over alt har han vunnet sympati og interesse.

I høst har Acem igjen gledet av å arrangere et møte med Dalai Lama, den-

*I begynnelsen av 1970-årene arrangerte Acem en møteserie kalt **Meditativt Forum**. På første møte i 1973 foreleste Dalai Lama om «Peace of mind» i Universitetets Gamle Festsal i Oslo. 550 innbudte gjester fylte salen. Møtet kom i stand ved samarbeide med Tibetanerhjelpen (v/Lauritz Johnson). Bildet er fra møtet.*

ne gang i Universitetets Aula i Oslo. Temaet er *A Human Approach To World Peace*. Han kommer ikke med en intrikat filosofi og for oss utilgjengelige dogmer. Tankene er ikke vanskelige og heller ikke uvanlige. De er nesten radikale i sin enkelhet: Vi er alle medlemmer av en og samme menneskelige familie. Hvis vi ikke utvikler en følelse av universell ansvarlighet og lærer å se hverandre som brødre og søstre, kan det ikke bli fred i verden. Fremfor alt er det av betydning at verdens ledere møtes med en slik holdning. Vi trenger en revolusjon i vår forpliktelse til menneskelige verdier.

Styrken i budskapet kommer gjennom personen selv, hans ikke-voldsholdning i konflikten med Kina og den lange religiøse og filosofiske tradisjon han representerer. Dalai Lamas engasjement for fredsarbeide bygger ikke på en overfladisk, intellektuell forståelse, det er resultat av å ha opplevd smerten med en voldelig overmakt på nært hold.

I anledning Dalai Lamas Norgesbesøk i 1973 ga Dyade ut et temanummer om Tibet. Vi gjør det samme nå. Gjennom en reise i tibetansk historie og buddhistisk filosofi kan du lese om hvem Dalai Lama er. Artikkelen omhandler kriger og politisk maktspill, men også fromme munker og drøftelser av menneskets natur. Den avsluttes med ferske inntrykk fra hovedstaden Lhasa, hvor skribenten Jens Braarvig ferdiggjorde artikkelen sommeren 1988. Det er spennende lesning. I et folkeeventyr fra Tibet får du vite hvorfor en liten fisk lo av en konge. Du kan videre lese om dagens menneskerettighetsbrudd i Tibet og Dalai Lamas siste utspill for fred i landet sitt. Vi trykker taler Dalai Lama holdt i Kongressen i USA høsten 1987 og i Europaparlamentet sommeren 1988. Dalai Lamas besøk i Norge tydeliggjør pinlige konsekvenser av norsk utenrikspolitikk, en artikkel tar opp dette. Til slutt filosoferer Dalai Lama over medfølelse som grunnlag for fred i verden.

Torstein Stabel

Norsk utenrikspolitikk blir pinlig

Tanker ved Den 14. Dalai Lamas besøk i Norge oktober 1988

Av Torbjørn Hobbøl

Jeg har sittet i «Arrangementskomiteen for Dalai Lamas besøk i Norge», og følgende refleksjoner er resultat av visse vansker i forbindelse med planleggingen.

Du får ikke snakke med oss

Arrangementskomiteén håpet at Dalai Lama skulle få møte offisielle politiske representanter for Norge. Vi tok kontakt med myndighetene, men i skrivende stund (4. september 1988) forstår jeg det slik at hverken kongen, stortingspresidenten eller noen annen representant for norsk utenrikspolitikk, det være seg Stortingets utenrikskomite eller regjeringsmedlemmer, offisielt kan treffe Den 14. Dalai Lama av Tibet når han besøker Norge. Årsak: Norges utenrikspolitikk (les: Norges forhold til Kina). Beskjeden ble meddelt muntlig gjennom Stortingets protokollsjef. Så lenge Dalai Lama fremstår som Den 14. Dalai Lama av Tibet og ikke bare religiøs leder, er møter umulig. (For ordens skyld gjør jeg oppmerksom på at Dalai Lamas besøk i Norge *ikke* er av politisk art. Han vil forelese over generelle spørsmål om fred i verden og meningen med livet.)

Det var min oppgave å formidle denne beskjed til norske eksiltibetanere. Jeg følte meg virkelig ille til møte. Jeg var flau over å være nordmann akkurat da. Vanligvis er jeg stolt over å tilhøre

en nasjon med få svin på skogen når det gjelder brudd på menneskerettighetene. Men når det gjelder å møte Dalai Lama, som representerer et lite folk og en kultur som forsøkes utryddet, ble det tydeligvis viktigere å verne våre egne politiske og økonomiske interesser. Hvor ble det av de høye idealer?

Vi vet ikke og husker ikke

Arrangementskomiteén fikk gjennom kontakter først melding om at det var mulig for Dalai Lama å møte Norges offisielle representanter. Vi trodde en stund at norske myndigheter setter rettferdighet høyere enn myndigheter i en del andre land, hvor Dalai Lama er blitt møtt med stengte dører hos landets ledelse. Vi trodde faktisk det var en selvfølge at mennesker i Norge med stort politisk ansvar ihvertfall kan snakke med en representant for en kultur som lever i eksil etter at landet deres er okkupert. Men den omgjorte beslutning — som fremkom etter at de offisielle representanter fikk summet seg — understreker vel bare det faktum at Tibet og dette lille folkets lidelse er fortrent langt bak i norsk bevissthet. Vi vet ikke på stående fot hva Norge offisielt mener om Tibet. Vi har «glemt» problemet, og slipper dermed å føle smerten ved å alliere oss så klart med undertrykkerne. Vi «husker ikke»

at Den internasjonale juristkommisjon i to rapporter etter Kinas okkupasjon av Tibet i 1959 fremla rystende dokumentasjon om kinesernes fremferd. Kommisjonen slo fast at kineserne hadde gjort seg skyldig i folkemord og brudd på 16 punkter av menneskerettighetene. Situasjonen i Tibet i dag vet de fleste knapt noe om, ihvertfall kjenner de færreste konkrete detaljer. Vi tenker vel som så, og håper det stemmer: Det er sikkert blitt bedre med en ny politikk i Kina.

Norge er ikke alene om å avvise Dalai Lama på offisielt plan. Det er ganske gjennomgående. Da han f.eks. besøkte England våren 1988, fikk han klar beskjed: Snakk ikke politikk! Dette er ikke minst urovekkende med Margareth Thatcher som statsminister. Ut fra hennes politiske ståsted skulle man forvente at hun ikke var redd for å fornærme kineserne. Men ikke alle land handler så avvisende. Representantenes hus i USA fordømte kinesernes okkupasjon av Tibet og bruddene på menneskerettighetene 18. juni 1987. 21. september 1987 fremla Dalai Lama i Kongressen i USA en fredsplan i fem punkter for Tibet (Dyade trykker denne på side 10) og 6. oktober samme år vedtok Senatet med 98 mot 0 stemmer en enda sterkere fordømmelse av Kina enn det tidligere vedtaket i Representantenes hus. I oktober 1987 gikk lignende vedtak gjennom i den vesttyske riksdag og i Europaparlamentet. Våren 1988 fikk Dalai Lama legge frem en ny revidert fredsplan for Tibet i Europaparlamentet (Dyade trykker utdrag av denne på side 14).

Kandidat til Nobels fredspris

Norsk utenrikspolitikk overfor Kina blir først pinlig når Dalai Lama kommer til Norge. Han har tross alt aldri gjort noe som skulle tilsi at han ikke kan snakkes med. Han har flere ganger vært fremtredende kandidat til Nobels fredspris (f.eks. *Dagsrevyen* dagen før bekjentgjøringen av prisen høsten 1987

og *The Evening Standard* London 1. oktober 1986). Han har i en årrekke, som buddhismens fremste personlighet, reist jorden rundt og snakket om alle mennesker som en stor familie. I konflikten med Kina har han i alle år i eksil inntatt et klart ikke-vold-standpunkt. Han har aldri formidlet hat eller ønske om hevn. Intet blod har flytt som følge av hans oppfordring, selv om han har hatt gode grunner for å hisse til strid. Hvordan han må ha stagget sine landsmenn, kan man bare forestille seg. Det eneste man kan si, er at han er en meget sta og tålmodig mann, som forunderlig nok ikke for lengst har gitt opp for overmakten. Men belastende må det være igjen og igjen å møte slike holdninger som han nå støter an mot i Norge fra øverste plan.

Tankevekkende er det at offisielle representanter for Norge mottar utsendinger fra PLO. Da snakker man om betydningen av dialog, og understreker at møtet selvfølgelig ikke er en anerkjennelse. Moralsk sett er det vanskelig å forsvare at man kan snakke med PLO, men ikke med Dalai Lama.

En pølse i slaktetiden?

Storpolitikk er et spill fullt av kompromisser. Noen og noe må sikkert ofres for overordnede mål. Å tro noe annet er en naiv ønskedrøm. Om Tibet er et slikt nødvendig offer, får hver og en gjøre opp med sin egen samvittighet. Personlig har jeg som de fleste andre nordmenn tidligere hatt lite kjennskap til hva som foregår inne i Tibet i dag. Ganske nylig har jeg jo lest en og annen reportasje om opptøyer i hovedstaden Lhasa. Men jeg har lest langt flere artikler som konkluderer med at det slett ikke er så verst i Tibet nå.

I forbindelse med arbeidet med Dalai Lamas besøk i Norge har jeg derimot fått i hende en del rapporter om menneskerettighetsbrudd i Tibet som har oppskaket meg, særlig fordi nesten alle opplysningene var ukjente. Jeg hadde

Norske politikere er stadig på reise i Kina. I januar 1988 var statsminister Gro Harlem Brundtland på besøk. Her samtaler hun med Deng Xiaoping – formannen i det kinesiske kommunistparti. Burde hun tatt opp menneskerettighetsbrudd i Tibet?

aldri før behøvd å ta stilling til dette, fordi jeg rett og slett ikke visste noe. Undersøkelser viser at Tibet er et område hvor det i dag forekommer svært mange alvorlige brudd på menneskerettigheter, samtidig som verden har behov for å glemme lidelsen. I Dalai Lamas tale til den amerikanske Kongressen i september 1987 (som Dyade trykker i dette nummer) tar han opp noen av disse overtramp. En mer utførlig rapport er *Tibet today* av John F. Avedon (Wisdom Publications, London mars 1988).

Det er forståelig at Vesten og lille Norge har interesse av gode forbindelser med Kina, ikke minst etter de nye toner i kinesisk politikk. Våre egne politiske myndigheter opplever dessuten at kineserne har en egen forkjærlighet for nettopp Norge. (En følelse av å være utvalgt tror jeg kineserne er gode til å gi alle sine gjester.) Statsministerens og stortingspresidentens nylige besøk i Kina befestet dette inntrykket. Våre Kina-interesser er av både politisk og økonomisk art. Å stille seg utenfor denne kontakt vil være å sette Norge

på sidelinjen i forhold til resten av Vesten. Men et ønske og behov for kontakt, rettferdiggjør ikke at man lukker øynene for Kinas brudd på menneskerettigheter.

Menneskerettigheter som alibi og handel som pressmiddel

Når det gjelder den politiske tilnærming til et land med alvorlige brudd på menneskerettigheter, er vi alle i prinsippet enige om at vi ikke stilltjene skal «glemme» og se bort fra disse brudd. Vesten roser Reagan når han tar opp menneskerettsspørsmål i løvens hule i Moskva. Det er selvfølgelig lettere ikke å gjøre det ubehagelig for seg selv og sin sak ved å unnlate å pirke bort i slike ømtålige spørsmål. I denne sammenheng er det tankevekkende at statsminister Gro Harlem Brundtland ikke fant grunn til å nevne forholdene i Tibet i sine samtaler med kinesiske ledere på hennes Kina-reise januar 1988. Ved å unnlate å ta opp noe av det mest følsomme kan man mistenkes for å bruke de menneskerettighetssaker man tar opp – og som i seg selv er me-

get viktige — som et slags alibi. Man renvasker sine hensikter ved å nevne saker som ikke er så kontroversielle.

Når det gjelder den økonomiske side, så er det klart at norsk næringsliv med all grunn ser store muligheter i Kina. Det gjelder derfor ikke å trække kineserne på tærne. Men ser vi større på det, er vel Kina minst like sterkt i behov for ny teknologi og ekspertise som vi er i behov for nye markeder. Kinas trussel mot oss er at de heller handler med andre vestlige land — som ikke trækker dem på tærne — enn med Norge. Teknologien og ekspertisen trenger de uansett, og dermed har Vesten egentlig en mulighet til å påvirke Kina med sine idealer om menneskerverd og respekt for menneskerettigheter. Men vi ser jo at frykten for Kina fungerer, i England og Norge og mange andre land. Man våger ikke bruke et pressmiddel man faktisk har for å gjøre verden til et litt hyggeligere sted.

Handelsproblemet har mange sider. Vesten kunne umulig klare å bli enige om en felles holdning til Kina. Noen land ville sikkert bryte ut og si: Vær så god, kjøp av oss. Det er også vanskelig å vurdere alvoret bak kinesernes trusler. Det sies at Kinas handel med Sovjet blomstret som aldri før når politikerne skjelte hverandre ut som verst.

Alle vil egentlig møte Dalai Lama

Tross alle mine følelsesmessige innvendinger mot at Norges offisielle representanter ikke kan møte Dalai Lama, forstår jeg også vedtaket. Hva i all verden skal man gjøre? Skal man være den eneste gode og kanskje tape en masse? Noen ytterst få ville kanskje ha litt bedre samvittighet, men den store verden ville trolig knapt registrere hva lille Norge gjør. Vi står overfor det samme problem som med sanksjoner mot Sør-Afrika.

Det er også vanskelig å plassere ansvaret for at Dalai Lama ikke får møte

de nevnte offisielle personer. Selvfølgelig er det Arbeiderparti-regjeringen som i dag formelt bærer ansvaret. Men avgjørelsen ville neppe blitt annerledes med en borgerlig regjering. Det er vel snarere slik at norsk utenrikspolitikk i dette tilfellet får en konsekvens man ikke helt liker. Når det gjelder f.eks. stortingspresidenten og kongen, er de selvfølgelig ikke selv ansvarlige for avgjørelsen. Etter hva jeg forstår, skulle de personlig selv gjerne truffet ham. Det samme skal kong Olav ha sagt i 1973, da han heller ikke fikk møte Dalai Lama ved hans Norges-besøk den gang.

Men politikk dreier seg vel ikke bare om taktikk. Også hva den enkelte politiker føler er rett og galt, er en del av det hele. Man kan i forbindelse med Dalai Lamas besøk i Norge tenke seg den situasjon at alle representanter for det offisielle Norge personlig egentlig ønsker å møte Dalai Lama og føler med hans folks lidelse, men at ingen allikevel vil møte ham. Hvordan står det da til med vår moral?

Og til slutt: Hva hvis Nobel-komiteen skulle finne på å tildele Dalai Lama Fredsprisen? Da ville Norges representanter komme i en virkelig klemme. Ville de nekte å uttale seg og sitte hjemme og følge seremonien på TV-skjermen?

Torbjørn Hobbel (F. 1951) er lektor ved Foss videregående skole i Oslo med fagene norsk, historie og religionshistorie. Redaktør i Dyade. Acems representant i «Arrangementskomiteen for Dalai Lamas besøk i Norge».

Arrangementskomiteen for Dalai Lamas besøk i Norge ble dannet i 1985 på initiativ fra tibetanerne i Norge. Besøket er kommet i stand ved hjelp fra en rekke enkeltpersoner og organisasjoner, særlig: Det Norske Flyktningsråd, Tibetnerhjelpen (v/Lauritz Johnson, Innvandrerkontoret i Oslo, Venner av Tibet, Buddhistforbundet, Karma Tashi Ling, Norsk Tibetansk Forening, Det tibetanske samfunn i Norge, Norsk Orientalisk Selskap og Acem.

Dalai Lama har ordet

Fredsplan i fem punkter for Tibet

Fremlagt av Den 14. Dalai Lama av Tibet i Kongressen, Capitol Hill, 21. september 1987.

Alle land og nasjoner blir stadig mer avhengige av hverandre. Derfor kan varig fred – nasjonalt, regionalt og globalt – bare oppnås hvis vi tenker på alles beste og ikke lar oss styre av snevre interesser. I dag er det av avgjørende betydning at vi alle, både sterke og svake, bidrar til fred, hver på vår måte. Jeg taler til dere i dag som det tibetanske folks leder og som en buddhistmunk som er forpliktet av grunnsetningene i en religion som bygger på kjærlighet og medlidenhet. Fremfor alt er jeg her som et menneske som skal dele denne vår jord med dere og med alle andre som brødre og søstre. Etterhvert som verden blir mindre, trenger vi hverandre mer enn før. Slik er det over hele verden, også i den verdensdelen jeg kommer fra.

I øyeblikket er det dype motsetninger både i Asia og i andre deler av verden. Det er åpne konflikter i Midt-østen, Sørøst-Asia og i mitt eget land, Tibet. I stor utstrekning er dette symptomer på de underliggende motsetningene mellom stormaktene i området. For å løse regionale konflikter, må man ta hensyn til interessene til alle de statene og folkene det gjelder, både store og små. Hvis det ikke utarbeides helhetlige løsninger som tar hensyn til interessene til alle de statene og folkene det gjelder, vil delløsninger eller løsninger som utelukkende er styrt av bekvemmelighetshensyn bare skape nye problemer.

Det tibetanske folk er ivrig etter å

bidra til regional og global fred, og jeg tror det har en enestående mulighet til å gjøre det. Tradisjonelt er tibetanerne et fredselkende og ikke-voldelig folk. Siden buddhismen ble innført i Tibet for mer enn tusen år siden, har tibetanerne praktisert ikke-vold overfor alle former for liv. Denne holdningen har også preget våre forbindelser med nabolandene. Tibets strategiske beliggenhet i hjertet av Asia, midt mellom verdensdelens stormakter – India, Kina og Sovjetsamveldet – har ned gjennom historien gitt det en nøkkelrolle i å sikre fred og stabilitet. Nettopp dette er grunnen til at de asiatiske stormaktene i tidligere tider gjorde alt de kunne for å stenge hverandre ute fra Tibet. Tibets betydning som en uavhengig bufferstat var en forutsetning for stabilitet i området.

Da den nydannede kinesiske folkerepublikken invaderte Tibet i 1949–1950, skapte den en ny grobunn for konflikt. Dette ble særlig tydelig da spenningen mellom Kina og India, som en følge av den nasjonale tibetanske oppstanden mot kineserne og min flukt til India i 1959, utviklet seg til grensekrigen i 1962. Nå er store troppestyrker igjen oppmarsjert på begge sider av grensen i Himalaya, og spenningen er igjen faretruende høy.

Det det virkelig dreier seg om, er naturligvis ikke hvor grensen går mellom India og Tibet, men Kinas illegale okkupasjon av Tibet, noe som har gitt Kina direkte tilgang til det indiske

subkontinent. De kinesiske myndighetene har forsøkt å skape uklarhet om hva saken gjelder ved å hevde at Tibet alltid har vært en del av Kina. Dette er ikke sant. Tibet var en fullt ut uavhengig stat da folkets frigjøringshær invaderte landet i 1949–1950.

Siden de tibetanske keiserne samlet Tibet til ett rike for mer enn tusen år siden, har vårt land vært i stand til å bevare sin uavhengighet helt til midten av dette århundret. Til tider kunne Tibet utbre sin innflytelse over tilgrensende land og folk, andre ganger kom det selv under innflytelse av mektige fremmede herskere — de mongolske keiserne, gurkhaene i Nepal, manchu-keiserne i Kina og britene i India.

Det er selvsagt ikke uvanlig at stater blir utsatt for fremmed innflytelse eller innblanding. Selv om de såkalte satellitt-forhold kanskje er de klareste eksemplene på dette, utøver de fleste stormaktene innflytelse på mindre mektige allierte og naboer. Det at landet fra tid til annen var utsatt for fremmed innflytelse medførte i Tibets tilfelle aldri tap av uavhengighet, noe de fleste autoritative juridiske studier har vist. Og det kan ikke være tvil om at da Pekings kommunistiske hær gikk inn i Tibet, var Tibet i enhver henseende en uavhengig stat.

Det kinesiske angrepet, som ble fordømt av nesten alle naboer i den frie verden, var et åpent brudd på folkeretten. Kinas militære okkupasjon av Tibet fortsetter, men resten av verden burde ikke glemme at selv om tibetanerne har mistet sin frihet, er Tibet ifølge folkeretten fremdeles en uavhengig stat under illegal okkupasjon.

Det er ikke min hensikt å gå inn i en politisk eller juridisk diskusjon omkring Tibets status. Jeg ønsker bare å understreke den selvnynsende kjensgjerning, som ingen har trukket i tvil, at vi tibetanere er et eget folk med en egen kultur, religion, historie og språk. Om det ikke var for Kinas okkupasjon, ville Tibet i dag fortsatt spille sin na-

turlige rolle som en bufferstat som opprettholdt og fremmet fred i Asia.

Det er både mitt og det tibetanske folks oppriktige ønske å gi Tibet tilbake denne uvurderlige rolle, ved igjen å gjøre hele landet til et senter for stabilitet, fred og harmoni. I beste buddhistiske tradisjon ville Tibet tilby sin hjelp og sin gjestfrihet til alle som ønsker å fremme fredens sak i verden og menneskenes og vårt felles naturmiljøes ve og vel.

Til tross for det folkemord som vårt folk har vært utsatt for i løpet av de ti-årene okkupasjonen har vart, har jeg alltid forsøkt å finne en løsning gjennom direkte og årlige meningsutvekslinger med kineserne. I 1982, som en følge av skiftet i ledelsen i Kina og opprettelsen av direkte kontakt med regjeringen i Peking, sendte jeg min representant til Peking for å innlede samtaler om fremtiden til mitt land og folk.

Vi gikk inn i dialogen med en oppriktig og positiv holdning og med en vilje til å tilgodese Den kinesiske folkerepublikks legitime behov. Jeg håpet at denne holdningen ville bli gjengjeldt, og at man til slutt skulle kunne finne en løsning som kunne tilfredsstille og sikre begge parters forhåpninger og interesser. Dessverre har Kina konsekvent møtt våre bestrebelsler på en defensiv måte, som om vår konkrete påpekning av Tibets høyst reelle problemer var kritikk for kritikkens egen skyld.

Til vår store fortvilelse misbrukte de kinesiske myndighetene muligheten til en genuin dialog. I stedet for å ta for seg de virkelige problemene som de seks millioner tibetanere står overfor, har kineserne forsøkt å redusere Tibet-spørsmålet til å gjelde min personlige status.

Det er på denne bakgrunn, og som svar på den overveldende støtte og oppmuntring jeg har fått fra dere (dvs. den amerikanske Kongressen) og andre jeg har møtt på denne reisen, at jeg nå

ønsker å klargjøre de viktigste spørsmålene, og å foreslå, i en åpen og forsonlig ånd, et første skritt i retning av en varig løsning. Jeg håper at dette kan bidra til fremtidig vennskap og samarbeid med alle våre naboer, medregnet det kinesiske folk.

Denne fredsplanen har fem punkter:

1. Omgjøring av hele Tibet til en fredssone;
2. Opphør av forflytningen av kinesere til Tibet, noe som truer selve tibetanernes eksistens som folk;
3. Respekt for det tibetanske folks elementære menneskerettigheter og demokratiske frihet;
4. Gjenopprettelse og beskyttelse av Tibets naturmiljø og opphør av Kinas bruk av Tibet til produksjon av atomvåpen og lagring av radioaktivt avfall;
5. Innledning av seriøse forhandlinger om Tibets fremtidige status og om forholdet mellom det tibetanske og det kinesiske folk.

La meg utdype disse fem punktene:

1. Jeg foreslår at hele Tibet, medregnet de østlige provinsene Kham og Amdo, blir omgjort til en fredssone.

Opprettelsen av en slik fredssone ville være i overensstemmelse med Tibets historiske rolle som en fredelig og nøytral buddhistisk nasjon og bufferstat midt mellom Asias stormakter. Det ville også være i overensstemmelse med Nepals forslag om å erklære Nepal for en fredssone, og i overensstemmelse med Kinas uttalte støtte til denne erklæring. Fredssonen som Nepal har foreslått, ville ha mye større virkning hvis den omfattet Tibet og tilgrensende områder.

Opprettelsen av en fredssone i Tibet forutsetter tilbaketrekning av kinesiske tropper og militære installasjoner fra Himalaya-områdene som grenser til Tibet. Dette kunne oppnås ved en internasjonal avtale som ville tilfredsstille Kinas legitime sikkerhetsbehov og

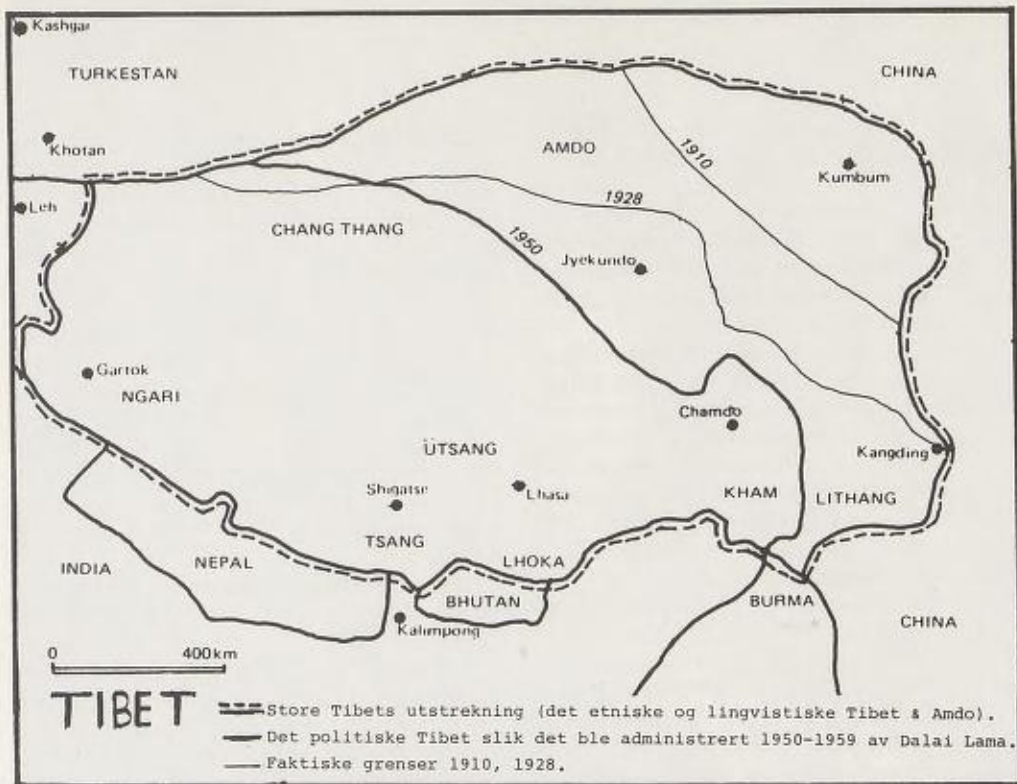
bygge opp tillit mellom tibetanere, indere, kinesere og andre nasjoner i regionen. Dette er i alles interesse, spesielt Indias og Kinas, ettersom det ville styrke deres sikkerhet og samtidig minske den økonomiske byrden ved å holde store troppstyrker ved den omstridte grensen i Himalaya.

Historisk sett var forholdet mellom Kina og India aldri anstrengt. Det var først da den kinesiske hær marsjerte inn i Tibet og derved for første gang skapte en felles grense, at det oppstod et spent forhold mellom disse to makten, noe som til slutt førte til krigen i 1962. Siden da har det vært tallrike farlige episoder. Å gjenopprette gode forbindelser mellom de to folkerike statene i verden ville bli mye lettere om de var adskilt — slik de har vært ned gjennom historien — av en stor og vennligsinnet bufferson.

For å forbedre forholdet mellom det tibetanske og det kinesiske folk, er det å skape tillit den første forutsetning. Etter de siste årtienes folkemord, der mer enn én million tibetanere — en sjettedel av befolkningen — mistet livet og minst like mange henslepte seg i fangeleire på grunn av sin religiøse tro og frihetstrang, er det bare en tilbaketrekning av kinesiske tropper som kan utløse en virkelig forsoningsprosess. Den enorme store okkupasjons hæren i Tibet er en daglig påminnelse for alle tibetanere om den undertrykking og lidelse de alle har gjennomlevd. En militær tilbaketrekning ville være et avgjørende signal om at et meningsfylt forhold til kineserne kan opprettes i fremtiden, basert på vennskap og tillit.

2. Den forflytningen av kinesere til Tibet som regjeringen i Peking gjennomfører for å tvinge frem en «endelig løsning» på det tibetanske problem ved å redusere den tibetanske befolkningen til en ubetydelig og rettsløs minoritet i selve Tibet, må opphøre.

Den massive overføringen av kinesiske sivile til Tibet er et brudd på Den fjerde Genève-konvensjonen (1949) og

ET LAND FORSVINNER

Rundt år 1900 dekket det selvstendige landet Tibet et område på størrelse med Vest-Europa. I dag er 2/3 det opprinnelige territorium «smeltet sammen med» tilgrensende kinesiske provinser. Bare det sentrale Tibet og deler av Øst-Tibet kaller kineserne den Tibetanske Autonome Region.

I nye atlas og kart eksisterer ikke lenger Tibet. Slår man opp i nyere oversikter over land i verden, leter man også forgjeves etter Tibet. Navnet finnes ikke engang som oppslagsor¹, alle forventes å vite at landet er en del av Kina.

Noen resultater av kinesisk styre i Tibet i årene 1949 til 1979 (Kilde: Tibet Today (John F. Avedon, Wisdom Publications, London 1988):

* 1,2 millioner tibetanere drept — en sjettedel av befolkningen.

* Amdo, tidligere Tibets nordøstlige provins og Den 14. Dalai Lamas fødested, nå kalt Chinghai, er blitt forvandlet til jordens største gulag. Noen anslår at leirene kan internere opp til 10 mill. fanger.

* En av ti tibetanere satt i fengsel, og ved slutten av 1970-årene var 100.000 i kinesiske arbeidsleirer.

truer selve tibetanernes eksistens som eget folk. I de østlige delene av vårt land er kineserne nå langt tallrikere enn tibetanerne. I Amdo-provinsen, for eksempel, der jeg er født, er det ifølge kinesiske oppgaver 2,5 millioner kinesere og bare 750.000 tibetanere. Selv i den såkalte Tibetanske Autonome Region (dvs. det sentrale og vestlige Tibet), bekrefter offisielle kinesiske kilder nå at det er flere kinesere enn tibetanere.

Den kinesiske politikken som går ut på befolkningsoverføring er ikke ny. Den er tidligere blitt systematisk anvendt andre steder. Tidligere i dette århundre var manchuene et eget folk,

med sin egen kultur og tradisjoner. I dag er det bare 2-3 millioner igjen i Manchuria, der 75 millioner kinesere har bosatt seg. I Øst-Turkestan, som kineserne nå kaller Sinkiang, har den kinesiske befolkningen økt fra 200.000 i 1949 til 7 millioner, mer enn halvparten av den samlede befolkning på 13 millioner. Som en følge av den kinesiske koloniseringen av Indre Mongolia, teller kineserne der 8,5 millioner, mongolerne 2,5 millioner.

I dag er 7,5 millioner kinesiske nybyggere allerede sendt til Tibet, slik at de utgjør et flertall i forhold til den tibetanske befolkningen på 6 millioner. I det sentrale og vestlige Tibet, som ki-

neserne nå kaller Den Tibetanske Autonome Region, innrømmer kinesiske kilder at 1,9 millioner tibetanere utgjør et mindretall av regionens befolkning. Disse tallene tar ikke hensyn til de anslagsvis 300–500.000 soldatene i Tibet – 250.000 i den såkalte Tibetanske Autonome Region.

For at tibetanerne skal overleve som folk, er det maktpåliggende at folkeforflytningen stanses og kinesiske nybyggere vender tilbake til Kina.

3. Elementære menneskerettigheter og demokratiske friheter må respekteres i Tibet. Det tibetanske folket må få tilbake sin frihet til kulturell, intellektuell, økonomisk og åndelig utvikling og til å utøve grunnleggende demokratiske rettigheter.

Krenkingen av menneskerettighetene i Tibet er blant de alvorligste i verden. Diskriminering praktiseres i Tibet i form av en «apartheid»-politikk som kineserne kaller «segregering og assimilering». I beste fall er tibetanerne annenrangs borgere i sitt eget land. De er fratatt alle grunnleggende demokratiske rettigheter og friheter og lever under en koloniadministrasjon der all virkelig makt utøves av kinesiske tjenestemenn fra kommunistpartiet og hæren.

Selv om de kinesiske myndighetene tillater tibetanerne å gjenoppbygge enkelte buddhistiske klostre og å tilbe i dem, forbyr de fortsatt seriøse religionsstudier og religionsundervisning. Bare et lite antall munk, godkjent av kommunistpartiet, får tillatelse til å bo i klostrene.

Mens tibetanere i eksil utøver demokratiske rettigheter under en grunnlov som jeg kunngjorde i 1963, lider tusener av våre landsmenn i fengsler og fangeleire i Tibet for sin tros eller sin politiske overbevisnings skyld.

4. Det må gjøres en omfattende innsats for å gjenopprette naturmiljøet i Tibet. Tibet burde ikke bli benyttet til produksjon av atomvåpen og lagring av atomavfall.

Tibetanere har dyp respekt for alle former for liv. Denne iboende følelsen blir styrket av den buddhistiske tro, som forbyr det å skade noe levende vesen, enten det er dyr eller menneske. Før den kinesiske invasjonen var Tibet et urørt naturreservat i et unikt naturmiljø. I de siste årtiene er dyrelivet og skogene i Tibet tragisk nok blitt nesten helt ødelagt av kineserne. Følgene for Tibets sårbare naturmiljø har vært ødeleggende. Det lille som er igjen av det opprinnelige naturmiljøet må beskyttes, og det må gjøres en innsats for å gjenopprette miljøet i sin balanserte tilstand.

Kina benytter Tibet for å produsere atomvåpen og kan også ha begynt å lagre atomavfall i Tibet. Ikke bare planlegger Kina å bli kvitt sitt eget atomavfall, men også avfall fra andre land som allerede har avtalt å betale Peking for å ta hånd om sine giftstoffer.

Farene som dette representerer, er åpenbare. Ikke bare nålevende, men også fremtidige generasjoner trues av Kinas mangel på respekt for Tibets enestående og ømtålige naturmiljø.

5. Forhandlinger om Tibets fremtidige status og forholdet mellom det tibetanske og kinesiske folk burde innledes på alvor.

Vi ønsker å nærme oss dette tema på en fornuftig og realistisk måte, i en oppriktig og forsonlig ånd og med sikte på å finne en løsning som er i alles langsiktige interesse: tibetanerne, kineserne og alle andre folk det angår. Tibetanere og kinesere er forskjellige folk, hvert med sitt land, sin historie, sin kultur, sitt språk og sin livsform. Dette særpreget må godtas og respekteres. Det trenger imidlertid ikke være til hinder for et reelt samarbeid der dette er til gjensidig gagn for begge folk. Det er min oppriktige overbevisning at om vi kunne møtes og diskutere fremtiden med et åpent sinn og et oppriktig ønske om å finne en tilfredsstillende og rettferdig løsning, ville et

EN KULTUR ØDELEGGES

I den lille nordindiske byen Dharmasala bor Den 14. Dalai Lama i eksil med en koloni tibetanske flyktninger. Her har de bl.a. rekonstruert ødelagte religiøse statuer fra Tibet. Bildet viser hodet av en historisk buddha-statue fra Lhasa som ble ødelagt under kulturrevolusjonen i 1966. (Foto: Torbjørn Hobbøl.)

Noen resultater av kinesisk styre i Tibet i årene 1949 til 1979 (Kilde: Tibet Today (John F. Avedon, Wisdom Publications, London 1988):

* 6.254 klostre ødelagt. Kunstsatter og statuer smeltet om eller solgt for enorme summer på antikvitetsmarkedene i Hong Kong og Tokyo. Den fremmede valuta tok kineserne.

* 60% av Tibets store filosofiske, historiske og biografiske litteratur ble brent.

gjennombrudd kunne oppnås. Vi må alle anstrenge oss for å være rimelige og kloke, og å møte hverandre med åpenhet og tillit.

La meg avslutte med noen personlige ord. Jeg ønsker å takke dere for den sympati og støtte som dere og så mange av deres kolleger og medborgere har gitt uttrykk for med hensyn til situa-

sjonen til undertrykte folk over hele verden. Det at dere offentlig har vist deres sympati for oss tibetanere, har allerede hatt en positiv innvirkning på livet til vårt folk inne i Tibet. Jeg ber om deres fortsatte støtte i denne kritiske stund i vårt lands historie.

Takk.

Oversatt av professor Per Kværne

Fredelig koeksistens med Kina?

Utdrag av Dalai Lamas tale i Europaparlamentet, Strasbourg, 15. juni 1988.

Jeg har gjennom lengre tid tenkt over hvordan man kan oppnå en realistisk løsning på min nasjons skjebne. Mitt kabinett og jeg har bedt mange venner og interesserte personer om deres synspunkter. Som et resultat kunngjorde jeg 21. september 1987 i et møte om menneskerettigheter i Kongressen i Washington, D.C. en Fredsplan i fem punkter for Tibet.

— — —
Punkt 5 i Fredsplanen krevet oppriktige forhandlinger mellom tibetanerne og kineserne. Derfor har vi tatt initiativet til å formulere noen tanker som vi håper kan tjene som grunnlag for å løse Tibet-saken. Jeg vil benytte denne anledning til å informere herværende ærede forsamling om hovedpunktene i vår tenkning.

Hele Tibet, kjent som Cholka-Sum (U-Tsang, Kham og Amdo) bør bli en selvstyrt demokratisk politisk enhet grunnlagt på lov sluttet opp om av folket for deres felles beste og for beskyttelse av dem og deres miljø, i tilknytning til Folkerepublikken Kina.

Regjeringen i Folkerepublikken Kina kunne forbli ansvarlig for Tibets utenrikspolitikk. Den tibetanske regjering skulle imidlertid gjennom sitt eget Utenrikskontor utvikle og opprettholde forbindelser innen handel, utdanning, kultur, turisme, vitenskap, idrett og andre ikke-politiske aktiviteter. Tibet skulle delta i internasjonale organisasjoner for slike aktiviteter.

Den tibetanske regjering skulle være bygget på en grunnlov eller «basic law»¹. Denne «basic law» skulle sørge for en demokratisk styrkeordning der regjeringen ville være tiltrodd oppgaven å sikre økonomisk likhet, sosial

rettferdighet og vern av miljøet. Dette betyr at den tibetanske regjering vil ha avgjørende myndighet i alle saker som angår Tibet og tibetanerne.

Siden individets frihet er den virkelige kilde til og mulige mål for ethvert samfunns utvikling, ville den tibetanske regjering søke å sikre slik frihet ved å holde seg helt og fullt til Verdenserklæringen om menneskerettighetene, deriblant talefrihet, forsamlingsfrihet og trosfrihet. Siden religionen er kilden til tibetanernes nasjonale identitet, ville det være en særskilt plikt for den tibetanske regjering å sikre og utvikle religionsutøvelsen.

Regjeringen skulle bestå av en folkevalgt leder, en lovgivende forsamling med tokammersystem og et uavhengig domsapparat. Dens hovedsete skulle være i Lhasa.

Tibets samfunnssystem og økonomiske ordning skulle avgjøres i henhold til det tibetanske folks ønsker, med særlig tanke på behovet for å øke levestandarden for hele befolkningen.

Den tibetanske regjering ville innføre strenge lover for å beskytte dyre- og planteliv. Utnyttelsen av naturressurser ville bli omhyggelig regulert. Fremstilling, utprøving og lagring av atomvåpen og andre våpen må bli forbudt, og det samme gjelder bruk av atomkraft og annen teknologi som produserer farlig avfall. Det ville være et mål for den tibetanske regjering å omforme Tibet til vår planets største naturreservat.

En regional fredskonferanse skulle bli holdt for å sikre at Tibet blir et virkelig arnested for fred gjennom demilitarisering. Inntil det er mulig å kalle sammen en slik fredskonferanse og oppnå demilitarisering og nøytralisering, kunne Kina ha rett til å opprettholde et begrenset antall militæranlegg

¹ «Basic law» er termen som brukes for den konstitusjon som skal gjelde særskilt for Hong-Kong etter overdragelsen til Kina i 1997. O.a.

Tunge byrder ble lagt på bondegutten som ble funnet å være den gjenfødte Dalai Lama. I 1940, 4½ år gammel, ble han formelt anerkjent som Tibets åndelige og verdslige overhode. Da fortonte fremtiden seg trygg og lykkelig for tibetanerne. Men freden varte ikke lenge. På grunn av den kinesiske trusel fikk gutten allerede 16 år gammel den endelige kontroll i Tibet. Da sto kinesiske tropper i landet. I 1954, bare 19 år gammel, besøkte han Peking for lange og mange samtaler med kinesiske kommunistledere. Bildet viser Dalai Lama som overrekker Mao Tse-tung et hvitt silkeskerf, tibetanernes tradisjonelle hilsen og tegn på vennskap.

i Tibet. Disse må utelukkende tjene til forsvarsformål.

For å skape den atmosfære av tillit som kan bidra til fruktbare forhandlinger, må den kinesiske regjering stanse sine brudd på menneskerettighetene i Tibet og gå bort fra overføringen av kinesere til Tibet.

Dette er de tankene vi har gjort oss. Jeg er klar over at mange tibetanere vil bli skuffet over den moderate holdning de representerer. I de kommende måneder vil det uten tvil bli mye diskusjon innen vårt samfunn, både i Tibet og i eksil. Dette er imidlertid en grunnleggende og verdifull del av enhver forandringsprosess. Jeg tror disse tankene utgjør den mest realistiske måte å gjenopprette Tibets egenidentitet og det tibetanske folks grunnleggende ret-

tigheter, samtidig som Kinas egne interesser ivaretas. Jeg vil imidlertid få understreke at uansett hva resultatet av forhandlingene med kineserne skulle bli, må det tibetanske folk selv være den endelige og avgjørende myndighet i saken. Derfor vil ethvert forslag inneholde en omfattende plan for de prosedyrer som skal sikre det tibetanske folks ønsker gjennom en landsomfattende folkeavstemning.

Jeg vil få benytte anledningen til å slå fast at jeg ikke ønsker å spille noen aktiv rolle i den tibetanske regjering. Likevel vil jeg fortsette å arbeide så mye jeg kan for det tibetanske folks velferd og lykke så lenge det er nødvendig.

Oversatt av magister Halvor Eifring

Gudekongen av Tibet

— en reise i tibetansk
historie og filosofi

Av Jens Braarvig

«My true religion is kindness,» sier Dalai Lama. Hvem er denne vennlige mannen med det enkle budskapet, som vanligvis blir omtalt som «Gudekongen i Tibet» eller «Den levende Buddha»?

Dalai Lama utkåres

En lang og mektig tradisjon hadde formet skikkelsen Dalai Lama da en liten gutt av enkle kår fra den østligste delen av det tibetanske kulturområdet ble gjenkjent som den reinkarnerte Dalai Lama, den fjortende i rekken. I 1933 hadde tibetanerne mistet den trettende Dalai Lamas omsorg, og sorgen var stor da nyheten om hans død ble kjent. Etter hans gravferd til et mausoleum av gull i Potala-palasset, som troner på en høyde over Lhasa, kunne så den tibetanske nasjonalforsamlingen utpeke en midlertidig regent. Han skulle styre landet til man fant hvor alle tibetaneres beskyttende farsskikkelse, lærer, konge, selve inkarnasjonen av den buddhistiske religion, det helligste av det hellige, igjen hadde valgt å ikle seg menneske-skikkelse for påny å innsettes i sitt høye embede. Først ble statsoraklet og de lærde tatt med på råd, tegn måtte tolkes: Skyene hadde formet seg etter egne mønstre nordøst for Lhasa, og nordøst for Dalai Lamas sommerresidens — der hans avdøde legeme hadde sittet på en trone — hadde det plutselig vokst frem en stor stjerneformet sopp, dessuten oppdaget man at det døde legemet hadde vendt ansiktet mot øst.

Så retningen var antydnet. Senere ble også regentens visjoner i all hemmelighet nedskrevet: I en hellig sjø hadde han sett tre tibetanske bokstaver *Ah*, *Ka* og *Ma*, et kloster med jadegrønt og gyllent tak, og et hus med turkisfarvede taksten. Tibetannerne mener nemlig at de kan få åpenbart både fremtiden og andre skjulte ting hvis de med ettertanke og bønner lar blikket hvile på vannflaten.

Etter lang tids leting fant man endelig et sted som svarte til hva regenten hadde sett i vannet. Utsendinger fra Lhasa hadde funnet et kloster i Kumbum ikke langt fra sjøen Koko Nor og like ved Xining i dagens Qinghai, et sted med blandet tibetansk og mongolsk befolkning. Dette klosteret hadde grønt og gyllent tak — som i visjonene, og i nabolandsbyen *Takster* festet man seg straks ved et hus der takstenene var turkisfarget. Senere skulle det også vise seg at da den trettende Dalai Lama hadde besøkt et kloster på fjellet ovenfor denne landsbyen, hadde han sagt at huset der familien til den neste Dalai Lama bodde, var et svært så hyggelig sted. Klosteret han besøkte var grunnlagt av Karma Rolpe Dordje, som var den fjerde inkarnasjonen av Karmapasektens leder, den første offisielt anerkjente inkarnerte leder i Tibet. Og når det gjaldt bokstavene regenten hadde sett i vannet, fant man at *Ah* stod for *Amdo*, det tibetanske navnet på det nordøstlige distriktet av Tibet, *Ka* for *Kumbum*, klosteret regenten

Et offisielt fotografi fra 1942, Dalai Lama er 7 år gammel.

Til tross for Dalai Lamas opphøyde og guddommelige status blant tibetanerne, er han født i en beskjeden bondefamilie. I selvbiografien Mitt land og mitt folk (Cappelen 1962) skriver han: «Jeg har alltid ment at hvis jeg var født i en rik og aristokratisk familie, ville jeg ikke ha forstått de lavere klassers følelser og reaksjoner. Men takket være min beskjedne avstamning, kan jeg forstå dem og lese deres tanker; og det er derfor jeg føler så sterkt for dem og har forsøkt etter beste evne å gjøre livet lettere for dem.»

hadde sett i sin visjon, *Ka* og *Ma* for Karmapa'enes kloster.

Knappt to år var yngstemann i huset, knapt to år var gått siden den tretten-
de Dalai Lama var død, da et følge av
høytstående lamaer og representanter
for administrasjonen i Lhasa kom til
huset der den nye Dalai Lamas for-
eldre bodde. Og den lille gutten
kunne kjenne igjen flere ting han
hadde eid i sitt forrige liv, en rosen-
krans, en liten tromme til kultisk
bruk, en spaserstokk og andre ting;
gutten kunne velge de riktige tingene
selv når han ble satt på prøve ved at
tingene ble plassert sammen med an-
dre lignende ting. Den rette trommen
valgte han selv om han ble vist denne
sammen med en tromme som så mye
finere ut og skulle være mer fristende
å velge. Navnene på flere av de pro-
minente gjestene kjente gutten også
når han ble spurt. Etter disse og an-
dre prøver var undersøkelseskommi-
sjonen fra Lhasa overbevist om at de
hadde funnet den fjortende Dalai La-
ma, Tendzin Gyamtso, og de sentrale
myndigheter ble varslet. Reisen til
Lhasa måtte likevel vente i lang tid.
Siden Dalai Lamas fødeby lå så langt
øst, var dette området under kinesisk
administrasjon, og den kinesiske gu-
vernøren — som hadde fått vite om
hva kommisjonens oppgave var —
presset tibetanerne for en stor penge-
sum for å tillate at gutten skulle
bringes til Lhasa. Først i året 1940
kunne den nye Dalai Lama — under
omfattende ritualer og store festlig-
heter for hele Lhasas befolkning i
tillegg til alle de tilreisende pilegri-
mer — innsettes som tibetanernes
overhode, fire og et halvt år gammel.

Kinesisk okkupasjon

Men triste år hadde den nye Dalai
Lama i vente. Selv om den trettende
Dalai Lama hadde nedlagt et stort ar-
beide for å konsolidere Tibets autono-
mi overfor den gigantiske, men ennå
så forvirrede naboen i øst, var det

umulig for den fjortende å stoppe
Mao Zedongs velsmurte frigjørings-
hær. I 1951 besatte de landet, i 1959
flyktet Dalai Lama fra den marionett-
rolle kineserne ville tildele ham,
tidlig i 60-årene begynte arrestasjo-
nene og utryddelsen av de religiøse
lederne, og med kulturrevolusjonen
på slutten av 60-tallet kulminerte for-
følgelsen med den vanvittige istyk-
kersprengningen av Tibets over seks
tusen klostere, omsmelting av budd-
hastatuer og internasjonalt salg av
hellige bilder og kultgjensstander. Så
om revolusjonen frigjorde Kina fra
over hundre år med dekadent koloni-
styre, ødeleggende kriger og endeløse
lidelser, ble revolusjonen en tragedie
for den tibetanske kulturen — kine-
serne kom til å utøve den imperialis-
me de selv hadde lidd under. Men som
alltid, de seirende definerer fortiden
etter egne interesser og Dalai Lama
blir stemplet som en som «forvrenger
historien, snur opp ned på virkelighe-
ten, benekter at Tibet er en ukrenke-
lig del av Kina, og forneker den
kinesiske regjerings hellige suverenit-
et over Tibet»¹. Vitterlig har den
mektige «velgjøreren» i øst hatt for-
bindelser og representasjon i Lhasa,
av og til også militært, men aldri før
1951 har folket og religionen måttet
lide under okkupasjon, sjelden eller
aldri har munkene fått annet enn re-
spekt fra de mongolske og kinesiske
krigsfyrstene, aldri har den tibetans-
ke kulturen vært truet av undergang
som nå ved kinesernes maktbruk og
totale mangel på forståelse for tibeta-
nernes unike folkeferd.

Buddhismens inntog

En regner at buddhismen først kom
til Tibet på sekshundretallet. Kong
Songtsengampo (627–650 e.K.), som
gjennom allianser hadde gitt Tibet

¹ Svar fra kineserne juni 1988 på Dalai La-
mas tale i Europaparlamentet 15. juni 1988, se
s. 14

De buddhistiske prinsesser kong Songtsengampo giftet seg med, er senere blitt sett på som inkarnasjoner av den grønne og hvite Tara, begge barmhjertighetsguddinner. Den hvite Tara (t.v.) står for renhet, den grønne beskytter mot alle farer. De to Taraer sies å være født av den sorgfulle Avalokiteshvaras tårer, den bodhisattva Dalai Lama er en inkarnasjon av.

den utbredelse landet har idag, fant sitt raskt ekspanderende rike omgitt av kulturer der buddhismen hadde slått rot: India, Nepal, Kashmir, bystatene i nord langs «silkeveien», og Tang-dynastiets Kina. Alle steder blomstret buddhismen. Tibet på denne tiden og i de følgende par århundrer var en formidabel krigsmakt, som var fryktet selv i Midtens rike — en gang hadde de tallrike tibetanske styrker til og med erobret Xian, den gang Kinas hovedstad, og store områder av dagens Kina var under tibetansk kontroll. Mongolene og manchuene erobret den kinesiske keisertrone, tibetanerne var neppe langt fra å gjøre det samme. Men kong Songtsengampo hadde tatt den avgjørelse at buddhismen skulle være rikets religion, og tibetanerne ble med tiden ene og alene innstilt på å overvinne seg selv for å erobre et indre rike. Gjennom sine krigstokter hadde de blitt kjent med den buddhistiske veien til absolutt frihet — imponert

ble tibetanerne av den materielle rikdommen de møtte som krigere, enda mer imponert ser de ut til å ha blitt av den åndelige rikdommen.

Songtsengampo giftet seg med to prinsesser, en fra Kina og en fra Nepal — giftermål som vel var deler av en politisk pakt. Begge var buddhister, og kongen må også ha beundret deres religion ved siden av deres skjønnhet og polerte manerer. Skriftspråk hadde ikke Tibet hatt før, men kongen gav ordre om at et tibetansk skriftspråk skulle konstrueres på grunnlag av indiske bokstaver og grammatisk analyse, og dette ble begynnelsen på en enestående intellektuell bragd: å innføre en religion og en kultur med et subtilt filosofisk språk og et kjempevokabular til et område som ikke hadde skriftspråk, til en enkel kultur der husdyrhold, jordbruk og krigstokter utgjorde livet for befolkningen — med et talespråk tilpasset dette livet.

Indisk eller kinesisk buddhisme?

I begynnelsen fristet buddhismen en noe isolert tilværelse ved hoffet og de nærmeste kretser, noen av Songtsengampos etterfølgere ville også få den fremmedartede livsformen vekk fortrest mulig. Men under kong Thri-songdetsen, år 740–798, ble det første tibetanske kloster Samye² bygget, der tibetanere ble utdannet til munk-er. Før hadde de geistlige vært indere eller kinesere. Man begynte også for alvor med å oversette buddhistiske klassikere til tibetansk, både fra indisk og kinesisk. Ved dette klosteret skulle en viktig begivenhet finne sted i år 792. Skulle tibetanerne innføre buddhismen fra Kina eller India? For å kunne ta en riktig avgjørelse inviterte kongen lærde fra begge land, slik at begge parter kunne legge frem sitt syn på buddhismen. Den kinesiske siden argumenterte først og fremst for en meditativ og kvietistisk frelsesvei, der den absolutte buddha-natur hinsides enhver beskrivelse og konvensjonell sannhet spontant kunne realiseres. Konvensjoner og institusjonalisert moral kunne bare være en hindring for å nå dette målet, et mål som ikke en gang er noe å oppnå, fordi buddha-naturen egentlig er tilstede i alle levende vesener; det er bare at man ikke erkjenner det. Den indiske siden mente at den beste religionen for Tibet var sentrert rundt *bodhi-sattva*-idealet og den gradvise oppstigning til den absolutte oppvåkning, det å gradvis – gjennom utallige gjenfødelse – kultivere sitt liv med gode handlinger forenet med forståelse av eksistensens sannhet. Inderne ville også styrke den lærde siden av reli-

² Samye ligger ca. 160 kms kjøretur og i tillegg en ferjetur fra Lhasa. Den tibetanske administrasjonen har satt igang en omfattende renovering for å sikre klosteret for den kinesiske turistindustrien. Forfallet er stort, men klosteret blir pusset opp av tibetanere etter tradisjonelt mønster. Idag finnes ca. 40 munk-er og noviser i klosteret.

gionen, og dessuten munkedisiplinen.

Kanskje var tibetanernes handlekraftige krigerlykke mest sympatisk innstilt overfor en mer aktiv form for religiøs praksis, kanskje skjedde valget av politiske årsaker – tibetanerne var på denne tiden i krig med kineserne – i alle fall ble den indiske form for buddhisme valgt. Konflikten mellom de kinesiske og indiske debattantene gjenspeiler også en klassisk buddhistisk problemstilling. I en dualistisk verden skal man søke å forene handling og erkjennelse, aktivitet og meditasjon, konvensjoner og egentlig sannhet, doktriner og virkelighet. I den indiske mahayana-buddhismen man besluttet å innføre til Tibet, var likevel et stort spektrum av det religiøse liv tilstede, også den anti-konvensjonelle og spontanistiske, dessuten den *ritualistiske* delen av buddhismen, nemlig *tantrismen*. Tantrismen er karakterisert ved den store vekt som er lagt på forholdet mellom lærer og elev. Ved å følge sin guru – tibetansk lama – og tilbe ham som en buddha, kan man nå den absolutte frihet i løpet av et liv; ved å transformere alle dårlige egenskaper – hat, grådighet, sløvhhet, seksualdrift – til deres positive motsetning vil man kunne forstå at buddha-naturen, den rene og uforfalskede universelle energi, er tilstede i alle livets faser, selv der man aller minst ville vente det. Padmasambhava, en stor mystiker og magiker, regnes for å være den som innførte den tantriske buddhismen fra India til Tibet, også på syvhundretallet. Og som tiden gikk, og buddhismen virkelig slo rot i den tibetanske folkesjelen, kan det synes som nettopp den *magiske* siden ved tantrismen fikk stor plass blant folk flest.

Politiserte munk-er

Det var ikke uten hindringer at buddhismen vant innpass i fjelllandet, men flere bølger av buddhistiske

misjonsbestrebelse gjorde at oppbygningen av klostervesenet gikk sin gang, og de geistlige hadde snart også tatt over det meste av den verdslige administrasjonen av Tibet. På slutten av trettenhundretallet synes det som om buddhismen gjennomstrømmet samfunnet på alle områder, men de geistlige hadde også viklet seg inn i alle slags politiske intriger og allianser som neppe var bra for det sant åndelige liv. På tolvhundretallet underkastet tibetanerne seg også mongolsk overherredømme, og den store mongolske Kublai Khan, som erobret den kinesiske keisertrone og grunnla Yuan-dynastiet, utnevnte lederen for Sakya-sekten til visekonge over Tibet, som slik ble vasallstat under mongolsk herredømme. Fra denne tid stammer det spesielle forhold «beskytter og prest» mellom Kina og Tibet, den store Lamaen i Tibet skulle ha den religiøse makten og skulle virke som rådgiver for keiseren, mens keiseren til gjengjeld skulle være munkenes velgjører og beskytter. Mongolia ble også deres viktigste misjonsmark, og mongolene innførte buddhismen fra Tibet som tibetanerne hadde innført den fra India. Men med Yuan-dynastiets fall i 1367 fikk tibetanerne sin selvstendighet tilbake, og man forsøkte å skape en ny nasjonalbevissthet ved å blåse liv i de gamle tradisjonene fra kongetiden.

Tsongkhapa het munken som ble selve symbolet på det sanne religiøse liv, et religiøst liv som i denne perioden av Tibets historie fikk lide mye under munkenes politiske engasjement. Tsongkhapa er blitt kalt «Tibets Luther», dette er kanskje noe misvisende, for hans fortjeneste lå først og fremst i at han igjen la stor vekt på munkedisiplinen og klostervesenet. Med i de klassiske buddhistiske munkereglene er også forbudet mot å drive politisk virksomhet. På grunn av sitt rene religiøse liv vant Tsongkhapa tillit og berømmelse i al-

le lag av folket, og i det senere så berømte klosteret Ganden en dagsreise øst for Lhasa, grunnlagt av ham selv i 1409, samlet han sine disipler. Disse grunnla også to andre klostere rett utenfor Lhasa, Drepung og Sera, klostre som kom til å huse tusenvis av munk³. Senere ble hans følgesvenner kalt Gelugpa, «de som følger den sunne religiøse disiplin». Så langt gikk hans ry at selv Ming-dynastiets keiser inviterte ham til Kina, en invitasjon som Tsongkhapa avsto, antagelig for ikke igjen å blande seg i politiske intriger. Isteden sendte han en av sine disipler.

Men munkevesenets politiske spill hadde nok bare en kortere pause. Tsongkhapas nevø Gendyngrub grunnla i 1445 et nytt kloster, Tashilhunpo, i Shigatse, 340 km øst for Lhasa, på grensen til det område som var dominert av fyrster med støtte hos den mektige og på den tiden militante Karmapa-sekten. Her skulle en annen inkarnert lama av Gelugpa-sekten, nemlig Panchen Lama, få sitt hovedsete. Som nevnt var Karmapaenes arvefølge allerede bestemt gjennom reinkarnasjon, og Gendyngrub, om han provoserte Karmapa-sekten eller ikke ved sin maktutvidelse, så overtok han i alle fall prinsippet for arvefølge fra denne sekten. Hans etterfølger, Gendyn Gyamtso, ble sett på som hans inkarnasjon, og i ettertid kalt den andre Dalai Lama. Gelugpa-sekten, ledet av sine inkarnerte ledere og med hovedsete i Drepungklosteret, vokste i makt til andre sekters, blant dem Karmapaenes irritasjon, selv om Gelugpaenes virke først og fremst var preget av deres religionsutøvelse og deres troskap mot den buddhistiske tradisjon og munkedisiplin som overlevert fra India.

³ Ganden er nesten totalt ødelagt, men de troende har forsøkt å sette igang noe gjenoppbygning. Sera og Drepung er i bedre stand, og et beskjedent antall munk holder et visst religiøst liv igang. Drepung skal i dag huse ca. 400 munk mot opptil 10 000 tidligere.

Dalai Lama-tittelen oppstår

Den tredje Dalai Lama, Sønarn Gyamtso, tok imidlertid et skritt inn i den verdslige politikkk som skulle få følger for Tibets skjebne. Den mektigste av de mongolske lederne, Altan Khan, inviterte den store Lama til å møte ham ved sjøen Koko Nor, og i 1578 kunne Lamaen og Khanen utveksle titler: Sønarn Gyamtso kunne kalle Khanen «Religionens Konge, Guddommelig Renhet», mens den mongolske Khan gav den tibetanske vismann tittelen *Tale*, eller *Dalai* som brukt i vestlige bøker. *Tale* betyr hav og er ikke annet enn en mongolsk oversettelse av *Gyamtso* som er den andre delen av navnet til alle Dalai Lamaene. Havet er et symbol som stammer fra India — de færreste tibetanere hadde på den tiden sett havet — et symbol på eksistensen i sin helhet, et symbol på den visdom som trengs for å fatte eksistensens helhet.

Sønarn Gyamtso ble værende i det mongolske området, og ved hans misjonsbestrebelse fikk buddhismen først nå virkelig fotfeste hos det mongolske folket, selv om jo tibetanerne hadde hatt nære forbindelser med det mongolske Yuan-dynastiet tre hundre år før. Khanen forbød blodige offer og forfedredyrking, og den tibetanske formen for buddhisme kom til å prege også mongolenes liv gjennom oversettelsen av den tibetanske kanon til mongolsk og gjennom det tibetanske rituelle system. Ytterligere ble Gelugpaenes bånd til mongolene styrket ved at den fjerde Dalai Lama ble gjenfunnet som inkarnert i Altan Khans sønnesønns sønn. Dette provoserte, naturlig nok, tibetanerne, og politiske stridigheter, der blant annet Karmapaene var involvert, resulterte i uroligheter og militære angrep på klostrene Sera og Drepung. Den fjerde Dalai Lama ble tatt av dage femogtyve år gammel, antagelig forgiftet. Ytterligere stridigheter og krig

mellom mongolene på den ene side og den sekulære kongen over det sentrale Tibet med Karmapaenes støtte på den annen skulle til for å sikre lederskapet til den femte Dalai Lama. Barnet var funnet. Ngawang Blozang Gyamtso ble født år 1617 et sted like ved gravene til de gamle tibetanske kongene, ikke så altfor langt fra Lhasa, og skulle vise seg å bli den mest dominante leder tibetanerne hadde hatt på mange år, både i åndelig og verdslig henseende. Igjen kunne Dalai Lama være «prest» og den mongolske Gushri Khan «beskytter».

Om den femte Dalai Lama hadde mongolenes støtte, ble han likevel en leder for Tibet som på ingen måte ble dominert av mongolske interesser. Under ham ble hele det tibetanske kulturområde effektivt administrert fra Lhasa, selv om hans forsøk på å innlemme Bhutan i sin maktsfære mislyktes. Karmapa-sektens klostersentra fikk i noen grad lide for sin motstand mot Dalai Lama og Gelugpaene, men den femte Dalai Lama var tross alt en fredens mann, og forsoningen var snart et faktum. Som litteraturen han etterlot seg viser, var han også en religionens mann, ikke bare et maktmenneske. Njingmapaene, «De gamle», som var etterkommerne etter den aller tidligste buddhismen i Tibet og basert mer i landsbylivet enn i store klostersentra, ble støttet eller latt i fred av den femte Dalai Lama, likedan *Bon*, den førbuddhistiske religionen i Tibet, som i den grad hadde absorbert den buddhistiske lære at den selv var blitt en form for buddhisme. Også Saskya-sekten, nå uten politiske ambisjoner på tross av at deres abbed var visekonge for mongol-dynastiet på trettenhundretallet, fikk leve sitt religiøse liv i fred.

Er selvet evig?

Et unntak hadde imidlertid den mektige Dalai Lamas toleranse, og

dette gjaldt ikke så mye politisk motstand som uenighet om hva som er den sanne buddhistiske lære. Gelugpaene blåste ikke bare liv i den klassisk buddhistiske munkedisiplin, men også i den buddhistiske filosofi, dialektikk og psykologi som utformet av indiske lærde fra det annet århundre og fremover. Denne tradisjonen ble nedfelt i det tibetanske munkelivet, og de største klostrene ble som en slags universiteter å regne, med eksaminering og akademiske grader. Det sentrale tema i buddhismen er at det ikke finnes noe evig eksisterende, noe fast punkt i tilværelsen som kan være utgangspunkt for evige sannheter, livet er bare en strøm av suksessive tilstander. Det finnes ikke noe evig *selv* som er bærer av hver enkelts personlighet, slik hinduenes tro var bygget på, og det finnes heller ikke noen evig Gud som har skapt verden og eksistensen. Alt er bare en evig foranderlig prosess skapt av levende veseners handlinger, og absolutt frihet er å transcendere denne foranderlighet. Det at alle levende vesener er bundet i evig gjenfødelse, i evig lidelse, grunner seg i at de lar seg binde til hva de tror er noe substansielt eksisterende, hva som i virkeligheten er forgjengelig. Slik var buddhistene i India alltid i diskusjon med hinduene, som mente at selvet, *atman*, var evig eksisterende og egentlig, hvis virkelig forstått, ett med altet, med den høyeste Gud. I den tidligste buddhismen, senere kalt *hinayana*, «den lille vei», var målet for munkedisiplinen å nå individuell frelse gjennom innsikt i alle tings forgjengelighet og gjennom meditasjon for å fjerne ens binding til alle eksistensielle tilstander, selv de aller mest subtile. Slik skulle munken forstå at alle tilstander er uten et strukturerende selv og nå frihet fra alle eksistensens lidelsesfulle tilstander, nå *nirvana*, utslukning. Rundt Kristi fødsel oppsto imidlertid en ny retning innen buddhismen, nemlig

mahayana, «den store vei». Man spurte seg: Er ikke det å søke sin egen frelse bare en mer subtil form for egoisme? Kan man bli av med selvet når man søker noe som når det kommer til stykket tross alt er for ens egen skyld? Slik ble den altruistiske moralen selve kjernepunktet i buddhismen: Man skulle ikke søke sin egen frelse, man skulle søke å bli en buddha for å arbeide for alle levende veseners frelse, om dette enn kunne ta så lang tid, så mange gjenfødelser i alle eksistensens livsformer — det være seg menneske, dyr eller i helvete, himmel eller ånde verden — så mange verdensaldere som Ganges har sandkorn. For eksistensen er uendelig, umålelig, uten begynnelse og slutt, etter buddhistisk tenkning. Det sentrale religiøse ideal i mahayana-buddhismen ble *bodhisattvaen*, nemlig en som har lovet å oppnå fullkommenhet for derigjennom i uendelighet å arbeide for alle levende veseners lykke og frihet. Bodhisattvaens dyder skulle være generøsitet, moral, toleranse, pågangsmot, meditasjon og innsikt, *bodhisattvaen* skulle kultivere kjærlighet, barmhertighet, glede og sinnlikevekt for å kunne leve seg inn i alle eksistensens faser, for å nå allvitenskap til alle levende veseners beste. Men så kom spørsmålet: Når *bodhisattvaen* engasjerer seg i uendelighet i alle livets former for å hjelpe alles lidelse, er han ikke da selv evig, har han ikke en personlighetskjerne som varer i evighet, har han ikke et evig *selv*? Dette ble et tankekors i mahayanabuddhismen, og et evig diskusjonstema. Dessuten hevdet retninger innen mahayanabuddhismen at alle levende vesener kan arbeide for å bli en «fullstendig oppvåknet buddha», og at alle levende vesener har et «frø», et potensielle i seg til å bli en buddha, de har bare ikke erkjent det ennå, de har ikke foredlet, rensset, sin «buddhanatur». Så er ikke denne ufødte

buddha i oss alle en evig substans? Svaret ble: En evig, permanent substans, nei; en uendelig prosess i uforgjengelig aktivitet, ja. Hvilken status personligheten skulle ha, fortsatte å prege diskusjonen innen buddhistisk filosofi, og på trettenhundretallet fantes i Tibet en filosofisk skole kalt Jonangpa, som ønsket å beskrive personligheten som noe i retning av det hinduistiske *atman*, selvet, egentlig ett med det universelle selvet, *brahman*. I mahayanabuddhismen hevdet man også at alle ting egentlig bare er tomhet, idet de ikke har noen egentlig substans, noen egentlig eksisterende kjerne, enhver ting eksisterer kun i relativitet til andre ting, å erkjenne denne universelle tomhet ble målet for den religiøse streben – forståelsen av den absolutte tomhet er også den absolutte frihet. Jonangpaene hevdet at denne tomhet også var en egen transcendent størrelse, en egen virkelighet hinsides tingene. Gelugpaene så på dette som kjetteri, så deres bøker ble brent, og den femte Dalai Lama beordret deres klostere stengt og overført til Gelugpaene.

Under den femte Dalai Lamas faste styre ble Tibets selvstendighet konsolidert. Mongolenes tilstedeværelse ble politisk sett redusert til en formalitet, mens det religiøse samarbeidet økte. Flere av de ledende lamaer i de store klostrene var etterhvert mongoler. Den femte Dalai Lama bygget også ut diplomatiske forbindelser med alle nabolandene, Nepal, det muslimske Bengal, og også med manchuene som nå var like ved å vinne den kinesiske keisertrone. Det gamle kongedømmet i vest, Ladakh, måtte underordne seg Lhasas autoritet. Tibet var på høyden av sin makt, både i sekulært og i religiøst henseende. Det sørgelige var at den respekterte og dominante hersker en gang skulle dø. Dette skjedde i 1682, men med følgende eiendommelige resultat: Dalai Lamas regent,

Sangye Gyamtso, som også var en meget dominant personlighet, og dessuten en lærd lama, skjulte sin herres død for offentligheten under påskudd av at han hadde trukket seg tilbake i stillhet og meditasjon, hva som slett ikke har vært uvanlig i det tibetanske religiøse liv. Slik kunne også det praktfulle palasset Potala, som siden er blitt selve symbolet på den tibetanske nasjon, fullføres. Palasset, påbegynt av den femte Dalai Lama, ligger på en høyde midt i Lhasa, og ble landets viktigste administrasjonssentrum.

Den lettlivede lama

Da Dalai Lamas død i 1695 endelig ble kjent, vakte det stor oppstandelse, og mongolene krevde igjen overhøyhet over Tibet, dessuten følte det nye Manchu-dynastiet seg lurt. I all hemmelighet hadde regenten Sangye Gyamtso tolket de sedvanlige tegn, innhentet de nødvendige orakelsvar og utført de spesielle prøver for å finne den gjenfødte Dalai Lama. Den sjette Dalai Lama hadde vokst opp i stillhet langt fra Lhasa, og skulle utvikle seg til en personlighet som var langt fra det politisk opportune. Dominante lederskikkelser, både i politikk, religion og kunst tar ofte lyset fra sine etterfølgere, deres fravær skaper et vakuum som ofte vanskelig lar seg fylle, det viser seg som oftest umulig å oppfylle de idealer og målsetninger lagt i de mest skapende perioder av en stats, eller en religions liv. Tsangyang Gyamtso kom fjorten år gammel inn i et intenst opphetet politisk liv skapt gjennom regentens dristige politikk, og ved at nabostatene nå igjen krevde politisk makt. Tsangyang Gyamtso's reaksjoner på denne situasjonen var som ingen hadde ventet: Den sjette Dalai Lama avsto å ta munkeløftene og valgte å leve som lekmann, og hans utsvevende nattlige liv på kneipene i Lhasa med vakre kvinner, svirebrødre og ti-

betansk øl påkalte både regentens og mongolenes vrede. Men også spenningen mellom mongolene og regenten vokste, og en mongolsk hæravdeling tok i 1706 kontroll over Lhasa med støtte av Manchu-herskeren som nå satt trygt på den kinesiske keisertrone. Regenten fant sin skjebne beseglet og ble halshugget av mongolene. Den eneste hindring for Manchustøttet mongolherredømme over Tibet var nå den unge Dalai Lama. Lhazang, som den mongolske lederen het, samlet alle ledende tibetanske munkar, og erklærte den sjette Dalai Lama som uskikket til sitt embede og forlangte ham avsatt. Tsangyang Gyamtso fulgte frivillig med sine fangevoktere for å bli ført til Kina i eksil, men mongolene hadde ikke regnet med tibetanernes kjærlighet til sin «Ønskeoppfyllende Diamant». Lhasas innbyggere samlet seg rundt den mongolske vaktstyrken og klarte med stokker og stein å befri Tsangyang Gyamtso. Men etter å ha søkt tilflukt i Drepungklosteret ble han igjen tatt til fange etter bitter kamp mellom de kamptrene Drepung-munkene og mongolske soldater. Det mongolske følget reiste mot Kina, og på veien «forsvant» den sjette Dalai Lama, femogtyve år gammel.

Helt siden den gang har den sjette Dalai Lamas liv vært en gåte: Var han bare en ansvarsløs ungdom som flyktet fra sine tunge forpliktelser, eller var hans liv en bevisst protest mot den vanskelige politiske situasjon og den dobbeltmoral maktpolitikk alltid medfører? Skulle den unge mannen ta høytidlige løfter som hans foresatte, blant dem regenten, likevel brøt? Noe entydig svar finnes ikke, men det er neppe noen tvil om at det skulle stor personlig integritet til for å avslå å ta de munkeløfter alle ventet at han skulle ta, det skulle stort mot til av en tyveåring for å gå imot det beståendes forventninger. Tibetansk religion og tradisjon har i ettertid heller ikke

hatt vanskeligheter med å renske denne spesielle inkarnasjonen av sin elskede leder. I mahayana-buddhismen legges vekt på at handlinger ikke skal dømmes etter konvensjoner og lovregler, å bryte konvensjoner kan være like verdifullt som krampaktig å holde seg til dem. I sin kunnskap om eksistensen, om altet, kan en buddha eller en bodhisattva bruke ukonvensjonelle midler for å skape situasjoner som likevel er til beste for «alle levende vesener» som buddhismen uttrykker det. Tsangyang Gyamtso etterlot seg en samling av ca. 60 dikt om sine natlige eventyr, sine kjærlighetshistorier og elskerinner, dikt som fremdeles folk kan utenat, dikt som fremdeles blir sunget. I tantrisk buddhisme symboliserer foreningen av mann og kvinne det fullkomne, og seksuell symbolikk brukes for å beskrive psykisk transformasjon, foreningen av eksistensens motsetninger. Selve seksualakten gis også rituell karakter. Slik kunne den sjette Dalai Lamas dikt tolkes som tantriske symbolske uttrykk, og ting kan tyde på at dette også kan ha vært hans intensjon, Tsangyang Gyamtso skrev også andre mer tradisjonelle religiøse avhandlinger. Tibetannerne hadde vondt for å forstå at Tsangyang Gyamtso hadde blitt drept og nedverdiget av mongolene. Det eksisterer også en «Den sjette Dalai Lamas skjulte biografier», som skildrer en Dalai Lama som virket som en stor religiøs lærer blant mongolene etter pilegrimsreiser til India, Nepal og det sentrale Tibet. Hans død skulle ha inntruffet først i 1746, men andre av hans legemer skulle ha fortsatt å vise seg også etter dette, skal man tro den skjulte biografien.

Manchu-herredømme

Den mongolske Khan Lhazang, på tross av sin upopulære beslutning om å detronisere den sjette Dalai Lama, klarte en tid å beholde makten over

Tibetanerne tar oppgaven som oppdragere av en ny Dalai Lama på alvor. Selv om gutten skal være en sjel med uendelig visdom, har de ingen skrupler med å sette ham på skolebenken. Han får de beste lærere nasjonen kan oppdrive, og utdannelsen er hard og lang. Den nålevende Dalai Lama begynte sin utdanning 6 år gammel, og tok den endelige eksamen 25 år gammel. Han var da doktor i buddhistisk filosofi og vitenskap. Bildet over er fra prøven.

I selvbioografien «Mitt land og mitt folk» beskriver han hvordan han opplevde den avsluttende eksaminasjon:

«Et år senere gikk jeg opp til min avsluttende eksamen, under den årlige Monlam-festen i Lhasa, da mange tusen munkar kommer til hovedstaden for å delta i den spesielle buddhistiske bønnehøytiden som alltid blir feiret i årets første måned. Denne eksamenen falt i tre avdelinger. Om morgenen ble jeg prøvd i Pramana (Logikk) av tre eksaminatorer etter tur, ved en offentlig disputas. Om ettermiddagen var femten andre mine opponenter i den debatt om Madhyamika (Middelveien) og Prajnaparamita (Den fullkomne visdom). Om kvelden prøvde 35 eksaminatorer mine kunnskaper i Vinaya (reglementet for klostertukten), og Abhidharma (metafysikk). Og hver gang satt hundrevis av lærde lamaer i sine skinnende røde og gule drakter — blant dem mine egne spente lærere — og tusenvis av munkar på bakken rundt oss og lyttet ivrig og kritisk. Jeg syntes disse prøvene var forferdelig vanskelige fordi jeg måtte konsentrere meg så sterkt om det emnet som ble behandlet og samtidig svare så raskt på alle spørsmål. Det virket som om timelange debatter bare varte et øyeblikk.»

Tibet. Men da han prøvde å innsette en av sine protegéer som den «ekte» sjette Dalai Lama, syntes til og med hans allierte, Manchu-keiseren, at han gikk for langt. Med de sedvanlige prøver var nemlig inkarnasjonen av den sjette Dalai Lama funnet. Et av de siste diktene hans var:

Hvite trane, lån meg dine vinger,
langt skal jeg ikke fly,
bare til Lithang,
så kommer jeg tilbake.

Og i landsbyen Lithang i Øst-Tibet ble den sjuende Dalai Lama født. Mongolene, som hadde mistet makten over Tibet gjennom intern krig, måtte se på at den sjuende Dalai Lama ble ført til Lhasa under Manchu-keiserens beskyttelse. Tibetanerne mottok de kinesiske styrkene som brakte den sjuende Dalai Lama med seg, som frigjørere fra mongolske soldater som hadde herjet og vanhelliget selv den femte Dalai Lamas grav. I 1720 ble den syvende Dalai Lama, Kelzang Gyamtso, formelt innsatt i sitt embete.

Manchu-dynastiet gjorde nå krav på Tibet som lydrike. Dette ble befestet gjennom et dekret i 1721, og Manchu-keiseren hadde nå overherredømmet over Tibet. Den tibetanske regjering ble reorganisert, og keiseren plasserte sine representanter i Lhasa for at kinesiske interesser skulle bli ivaretatt, og dessuten to tusen soldater, som etter en tid ble trukket tilbake. Dette resulterte imidlertid i tibetansk borgerkrig, der den seirende siden med kinesisk støtte bygget opp et verdslig styre, etter en massehennrettelse etter kinesisk mønster. Den syvende Dalai Lama, som hadde støttet den tapende part, måtte flykte og leve i eksil. Manchuene benyttet nå anledningen til å bygge opp Panchen Lama til også en verdslig maktfigur, et tiltak som har følger helt opp til dagens situasjon, der Panchen Lama

bor i Beijing og fremstår som talsmann for kinesisk politikk i Tibet. Hva som er hans egen politiske mening, og hva som er lagt ham i munnen av kineserne er imidlertid umulig for utenforstående å bedømme.

Under manchuene fikk tibetanerne leve stort sett i fred og dyrke sin religion, hva som var det viktigste for dem. Manchuene respekterte buddhismen dypt og sendte rike gaver til klostrene i Tibet, hva som fremfor alt medvirket til å styrke de vennskapelige bånd. Dessuten var avstanden fra Beijing til Lhasa enorm. Tre måneder eller mer kunne reisen ta, så manchuenes embetsmenn i Lhasa så nok på sine embeder som et eksil snarere enn en æresbevisning, hva som har sitt klare motstykke idag: Han-kinesere som blir sendt til Tibet som soldater og administratorer synes Tibet er et forferdelig sted, at tibetanere er et primitivt folkeferd, kulturelt langt underlegent Han-kineserne, og ønsker seg snarest mulig hjem til Beijing eller de andre kinesiske storbyene. På attenhundretallet, da Manchu-dynastiet ble svakere og svakere, utarmet ved indre stridigheter og press fra ytre kolonimakter, fulgte Tibet dem i deres ekstreme isolasjonspolitik. Tibet ble det lukkede og mystiske land som meget få klarte å besøke. På denne tiden ble det nærmest mytiske bildet av Tibet skapt, som et slags paradisi der gamle vismenn skulle forvalte all verdens vitenskap og beherske naturkreftene på en måte ukjent for vestens mennesker, og en stor og merkelig litteratur bygget på disse fiksjonene vokste frem i Europa.

Mot moderne tider

Under Manchu-dynastiet hadde Dalai Lamaene liten makt — de aller fleste døde meget unge, og det er nærliggende å tro at mange av dem ble ryddet av veien av politiske årsaker,

selv om dette ikke er dokumentert i tibetansk tradisjon. Dalai Lama-embedet ble ivarettatt av regenter. Først det tyvende århundre skulle bringe en Dalai Lama som var en markant politisk personlighet som grep aktivt inn i sitt lands skjebne. Den trettende Dalai Lama, Thubten Gyamtso, født 1876, prøvde å bringe Tibet ut av den uheldige isolasjon ved i noen grad å orientere seg mot vestmaktene, først og fremst det mektige Storbritannia. Sine evige handelsinteresser tro utførte britene et meget vellykket krigstog mot Tibet i 1904. Ulikt opiums-krigene mot Kina ble dette utgangspunkt for et fruktbart samarbeide mellom Tibet og Storbritannia. Oberst Younghusband trengte seg inn til hjertet av Tibet, til Lhasa, med 100 engelskmenn, 1100 gurkhaer og sikher, 10 000 bærere og 20 000 pakkdyr. Resultatet av dette krigstoget ble handelsavtaler mellom det britiske India og Tibet, og handelen blomstret. Den trettende Dalai Lama, som kom tilbake fra eksil i 1913, tillot engelsk representasjon i Lhasa, og endelig kunne Tibets historie, religion og kultur beskrives for et internasjonalt publikum. Tibet ville forvalte sine egne affærer: De heiste sitt eget flagg, utstedte egne pass, penger og frimerker. Den trettende Dalai Lama forsøkte også å bygge opp en hær med moderne våpen, en engelsk skole ble også tillatt. Denne skolen fikk imidlertid bare lov å eksistere i to år, og hæren forfalt. Den trettende Dalai Lama ble møtt av stor motstand innenfra, og selv om han selv var meget bevisst hvilke farer Tibet sto overfor på terskelen til den moderne verden, kunne ikke hans trossfeller glemme de rike gaver klostrene de siste par hundreår hadde fått fra sine kinesiske velgjørere. Rett før sin død i 1933 skrev den trettende Dalai Lama følgende:

Selv i dette landet med den harmoniske blanding av religion og politikk kommer ting til å skje med makt både utenfra og innenfra. Hvis vi da ikke våger å forsvare vårt territorium, kommer våre åndelige personligheter, også den seierrike Far og Sønn (nemlig Dalai Lama og Panchen Lama), til å bli utryddet uten spor, eiendommene og autoriteten til de reinkarnerte Lamaene vil bli tatt bort. Dessuten, vårt politiske system, som utviklet av De Tre Store Konger, vil forsvinne uten at noe blir tilbake. Eiendommene til alle, både høy og lav, vil bli tatt fra dem, og folket vil bli gjort til slaver. Alle levende vesener kommer til å måtte tåle uendelig lidelse, og alle vil leve i frykt. Slik en tid kommer.

Den trettende Dalai Lama gjorde et tappert forsøk på å gi Tibet egen nasjonal status; indre motstand og politisk blindhet blant hans religiøse brødre gjorde at hans forsøk strandet, det på tross av hans nærmest profesjonelle beskrivelse av fremtiden.

Younghusband-ekspedisjonen fikk også en annen følge: Det døende Manchu-dynastiet ble skremt av den effektive engelske fremrykningen, og som en siste krampetrekning for å holde kontrollen over Tibet, rykket Manchu-generalen Zhao Erfeng frem fra Sichuan mot Lhasa med tre tusen soldater, og langs deres vei drepte de konsekvent alle geistlige og plyndret deres klostre. Generalens bror, Zhao Erxun, var historiker, og han mente — stikk i strid med manchuenes dype respekt for buddhismen — at Tibet aldri virkelig kunne bli del av Kina hvis ikke den tibetanske buddhismen ble utryddet, dessuten ville han plassere bønder fra Sichuan i Tibet slik at landet også befolkningsmessig ble integrert i Midtens rike. Men Zhao nådde Lhasa i 1910 bare for å finne

Dalai Lama med sine ministre i eksil.

Så Zhao lyktes ikke å lage noen ny verdslig kinesisk administrasjon i Tibet, ved Manchu-dynastiets fall i 1911 ble han også halshugget. Fra 1959 frem til idag har imidlertid Kina kommet langt på vei med å gjennomføre Zhaos ideologiske syn: Et ukjent antall geistlige og intellektuelle døde i kinesiske fangeleire fra 1960-70, i samme periode ble hele klosterlivet bokstavelig talt sprengt istykker med dynamitt, bare de aller viktigste klostrene ble spart, og mange av disse er meget forfalne. Det som er igjen av det religiøse liv står idag under streng kontroll av den kinesiske administrasjon og sikkerhetspolitiet. Dessuten har den store innflytning av Han-kinesere, og særlig fra Sichuan, vært med på å ta næringsgrunnlaget fra tibetanerne, det har i perioder rett og slett ikke vært nok mat, og sult har vært resultatet. I Lhasa er det idag stor overvekt av Han-kinesere, kanskje er tibetanerne i ferd med å bli en minoritet i sitt eget land.

Dalai Lama — Gudekongen

Blant tibetanerne går Dalai Lamaene for å være inkarnasjoner av en bodhisattva. I buddhismen er en bodhisattva, som nevnt, en som har lovt å inkarnere i uendelighet for å arbeide for alle levende veseners lykke og frihet, selv om han derved må oppgi sin egen lykke og frihet. Bodhisattvaen *Avalokiteshvara*, eller *Chenrezig* på tibetansk, som Dalai Lama går for å være inkarnasjon av, er en spesielt mektig bodhisattva, som etterhvert utviklet seg til å bli noe i retning av en høy-gud. *Avalokiteshvara* stammer nemlig ikke fra denne verden, men fra «Det Rene Land», et slags paradisi en utenkelig avstand i østlig retning, der solen går ned, der buddhaen *Amitabha*, «Det Uendelige Lys», regjerer. *Avalokiteshvara* betyr «Herren som i barmhjertighet ser verdens lidelse».

Den tusenarmede Avalokiteshvara, Dalai Lama i hans «himmelske» form.

Tibetanerne forteller at da Amitabha så alle levende vesener, ble han grepet av barmhjertighet, og av barmhjertigheten ble Avalokiteshvara født. Når Avalokiteshvara så hvordan alt levende led, lovet han å hjelpe alle å nå nirvana, den absolutte virkelighet, fred, så han underviste dem i den sanne buddhistiske lære. Mange nådde evig fred, men da han tok verden i øyesyn var det enda flere der enn før. Igjen prekte han den sanne religion, men likevel minket det ikke på verdens lidelse. Fylt av fortvilelse ba han Amitabha om å få ta sitt løfte om å frelse alt levende tilbake, og på grunn av hans sorg og barmhjertighet ble kroppen hans sprengt i uendelig mange stykker. Amitabha skapte hans kropp påny, men nå med elleve hoder, med Amitabhas hode på toppen, tusen armer med et alt-seende øye i hver eneste håndflate. Men enda fant Avalokiteshvara at hans oppgave var

håpløs, og han gråt. Av en av hans krystalltårer fødtes *Tara*, tibetansk *Dølma*, den kvinnelige barmhjertighetens gudinne. Så slik finnes det ikke et eneste vesen, selv ikke det mest ubetydelige, som ikke blir omfattet av Avalokiteshvaras og Taras barmhjertighet. I det tibetanske religiøse maleri er Avalokiteshvara, både i sin firearmige og sin tusenarmige form, og Tara blant de mest fremstilte guddommer, og mange tibetanere mumler Avalokiteshvaras mantra, *om mani padme hum*, hele dagen for å

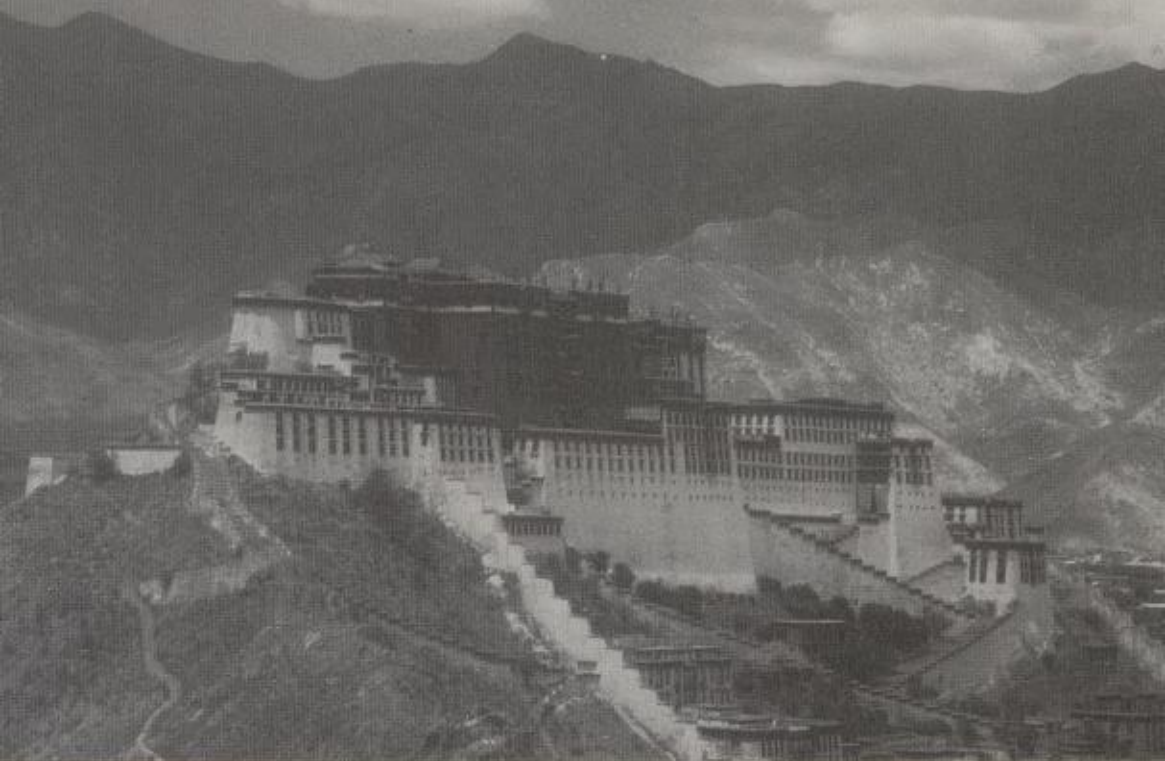
påkalle Avalokiteshvaras barmhjertighet. Så på denne måten er skikkelsen Dalai Lama forklart ved den buddhistiske religionen, og i denne forstand er han «Gudekonge». Strengt tatt er han altså ingen levende Buddha, men snarere en bodhisattva, en som har valgt ikke å bli buddha for å leve nærmere alle levende vesener. Panchen Lama går for å være inkarnasjonen av Amitabha.

Det kan være langt mellom religion og dagligliv, idéer og virkelighet, ideologier og samfunn, men alt tyder på at buddhismen har gitt tibetanerne en kulturell identitet som det knapt er mulig å ta fra dem, mens kinesere idag står i fare for å tape sin kulturelle identitet i uhemmet tilbedelse av

vestlige forbruks-goder. Som den tibetanske historie har vært uløselig knyttet til Dalai Lamas skjebne, er han idag symbolet for denne identiteten, og for tibetanerne, både i Tibet og i eksil, er han den selvsagte leder. Denne eiendommelige og unike politiske institusjon, som knapt kan forstås ut fra tradisjonelle politiske kategorier, har med sin eksilregjering, nå bygget opp etter vestlige demokratiske prinsipper, full støtte i det tibetanske folket. Det finnes knapt et husalter, knapt et tempel som ikke er prydet med bilder av Dalai Lama, og bilder av Dalai Lama mottas med den største glede og taknemlighet selv av de mest sinifiserte byråkrater. At det kinesiske nærværet er upopulært, kan det ikke være noen tvil om; nesten enhver samtale med tibetanerne inneholder et apropos om hvor dårlig kineserne er likt.

Kanskje er det i dagens politiske situasjon blitt umulig å løsrive Tibet fra Kina. Likevel burde Tibet få bli et virkelig autonomt område med kontroll over sin egen økonomi, sitt samfunnsliv og sin religion. Tillater ikke Kina dette, kan en forferdelig tragedie bli resultatet, dette på tross av Dalai Lamas konsekvente ikke-voldsbruk. Dalai Lamas rom i Potala er idag fylt av turister, hans sommerresidens Norbulingka i utkanten av det gamle Lhasa er museum. Kommer Dalai Lama noengang igjen til å motta sitt folk her?

Jens Braarvig (f. 1948) er magister i religionshistorie, underviser ved Religionshistorisk institutt ved Universitetet i Oslo med hovedvekt på buddhistisk historie. Har oversatt Bhagarad Gita til norsk.

Fra Potala har Dalai Lamaene siden 1700 skuet ut over Lhasa, hovedstaden i Tibet. I dag bor ikke den inkarnerte bodhisattva der lenger. Turistene fyller rommene. (Foto: Halvor Eifring.)

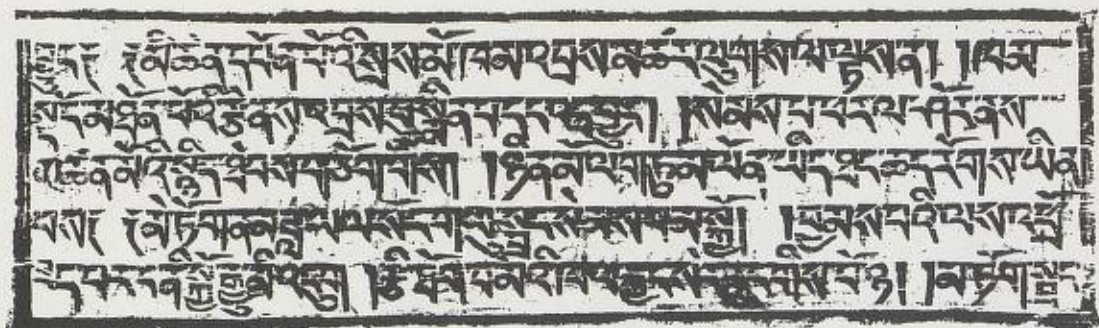
Den sjette Dalai Lama, som bærer navnet «Et hav av vakre sanger» forlot ofte sitt palass om natten. Venninnene ventet spent på ham: «I Potala den lærde Tsangyang Gyamtso, i Lhasa og Shol den lystige Dangzong Wangpo.»

Historien om Den 6. Dalai Lamas livsstil nådde til og med Karl Marx. Kristne misjonærer brakte ryktene til Europa, og i 1830-årene ble det i Tyskland skrevet en anti-religiøs roman med navnet Mahaguru. Delvis feilinformert av denne, skrev Marx så en lederartikkel i Kölnische Zeitung der Dalai Lamaene fremstilles som erkeeksemplet på det totalitære teokrati.

Dikt av den sjette Dalai Lama

Over fjellene i øst
står den hvite månen opp,
i mine tanker kommer igjen og igjen
ansiktet til min elskede til syne.

Jeg prøver å forestille meg ansiktet
til min guru i meditasjon,
men ikke forblir det i tankene;
ansiktet til min elskede kommer igjen og igjen,
uten meditasjon.

Tankene mine er alltid hos henne.
Hadde de så mye vært
hos den hellige religionen,
ville jeg blitt en Buddha på et liv, i en kropp.

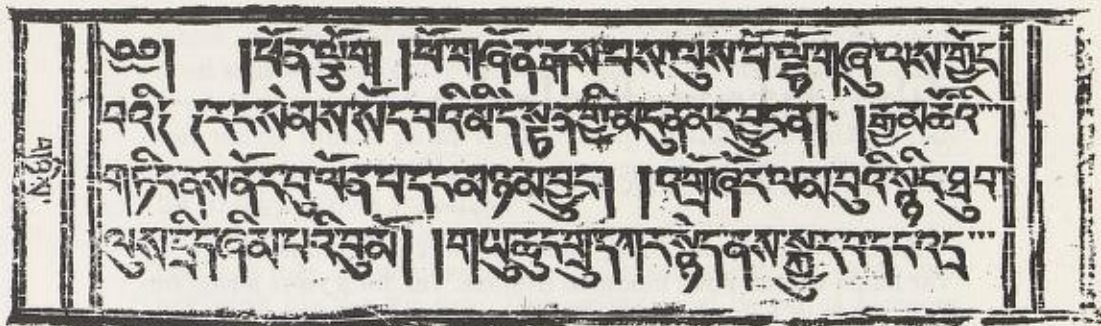
Hvis mitt hjerte følger den jeg elsker,
ødelegger jeg for mitt religiøse liv;
hvis jeg drar opp i fjellene for å meditere,
knuser jeg min elskedes hjerte.

Med sin myke hud lå hun på sengen,
min dypt elskede;
eller var hun bare der for å lure meg
bort fra mitt religiøse liv?

Flott tok hun hatten på seg,
kastet håret bakover og gikk;
jeg sa farvel, hun sa lev vel.
jeg var trist, men hun sa:
«Etter avskjed kommer snart
en nytt møte.»

Regnværet vasker bort
små kjærlighetsdikt på veggen;
i hjertet blir de uskrevne ord gjemt
om vi enn vil viske dem ut.

Jeg hadde juvelen hos meg,
men jeg forsto ikke dens verdi;
nå har hun gått til andre,
og hjertet mitt fylles av sorg.

Var piken født av et ferskentre,
ikke av sin mor?
Hennes interesse for meg forsvant
fortere enn ferskenblomsten.

Stjernenes bevegelser kan måles
med tegninger på jorden;
min elskedes indre lengsler kan jeg ikke måle,
selv når jeg stryker hennes myke hud.

Dødens Konge, speil for mine handlinger,
i de dødes rike bor du,
her var ingenting rettferdig
gi du meg rettferdighet.

Pilen har truffet målet,
pilspissen har trengt ned i jorden;
jeg har truffet min barndoms kjærlighet,
mine tanker følger bare henne.

I dette korte livet
har vi hatt våre gleder,
i vårt neste liv
skal vi igjen møtes i vår ungdom.

*Diktutvalget er gjendiktet fra tibetansk av Jens Braarvig.
De originale tekster tilhører Jampal Kunsang.*

En liten fisk lo

Et tibetansk folkeeventyr

Kong Gyalpo Gyapchung hadde passert ungdommens vår, og var nå på vei inn i den moderne livsfase. Vel, for å være ærlig, for ikke å pynte på sannheten: Han var gammel og fet, men ingen likte å snakke om det.

Kongen satt i trappene opp til balkongen, med føttene vidt fra hverandre og silkeknappene hengende ned lik en kornsekk. Han sukket og pustet, de nedsunkne gamle kinnene peste som blåselbelgen til en smed. Han tørket bort den smale svettestripen som sto som glassaktige tårer på hans glinsende panne. De store foldene i den kongelige kappe tjente som lommetørkle.

Kongen slepte den tunge kroppen opp trappene og klatret sakte opp de siste trinnene. Han sukket av lettelse. Et seierssmil bredte seg over det fyldige ansiktet, som fremdeles peste lik en okse som drar en plog gjennom tung jord. Kongen sank ned i en stor jernstol. Balkong-tronen var som laget til den korpulente kongen, selv om den hadde vært i palasset i generasjoner. En stenkrukke med kaldt vann sto på bordet ved siden av stolen. En omtenksom tjener hadde tatt den lange veien innom palassets kjøkken for å etterlate en gave til sin herre.

Landskapet strakte seg ut som malerier. Trær og gressbakker. En elv vevet seg gjennom dalen og i bakgrunnen de snedekte fjellene hvor gudene bodde. Åkre i forskjellige farger spredt ut som et lappe-teppe laget for en kjempe. Hvete og bygg brutt opp av maisåkre. Den mørkebrune orden i et nypløyd jorde, en grønn eng. Over det hele svevde hvite luftige skyer fritt som ballonger som hadde funnet friheten fra et barns finger. Nå og da skinte solen gjennom og badet halve dalen i lys mens den andre siden forble i skygge.

Det var som en vakker vårdag, og kong Gyapchung syntes den strabasiøse klatreturen opp balkongtrappene var vel verd slitet. Han tok en lang slurk vann av stenkrukken, slapp ut et dypt sukk og slappet av mot den store puten som gjorde setet mykt. Kongen så ut over landet sitt, halvt forskrekket og halvt opprømt, i stedet for svaiende trær, så han de svaiende kroppar til to unge elskende som nøt det eldgamle vårritualet. Den gamle kongen lo for seg selv mens de unge lekte i gresset nedenfor pa-

lasset. Få mennesker kom her bak palasset, og det var knapt noen som visste at dette var et av kongens favorittsteder. De elskende hoppet og rullet rundt, til stor fornøyelse for tilskueren, som tenkte tilbake på sin egen ungdom og alle ... Men da slo tanken ham: han hadde hundre hustruer, men hverken energi eller tid til å gjøre dem lykkelige.

Det som hadde begynt som en fornøyelse, endte som et problem. Jo mer kongen tenkte på sine hundre hustruer, desto mer bekymret ble han for dem. Han tenkte på at de var så alene og triste, men kunne ikke komme på noen løsning. Han stabet seg på bena og vagget sakte ned balkonstrappene. I det minste var veien ned en god del lettere enn veien opp. Slottshaven åpnet seg for ham: små dammer og sprutende fontener, frukttrær, smilende blomster og ugresset som gartnerne ikke hadde sett. Kongen gikk sakte, vagget fra side til side som blomstene ved hans føtter. Han tenkte dypt på sine ulykkelige hustruer og det unge paret som var så lykkelige i det myke gresset nedenfor palassbalkongen. Da kongen gikk forbi en stor dam med fjellbekker, skjedde det merkeligste han noen gang hadde opplevd. En liten fisk hoppet opp i luften og lo.

Gyapchung knelte ned, med en trollmanns øyne som ser ned i det boblende heksebrygg. Den lille fisken svømte i sirkler med et merkelig smil i fjeset. Kongens klumpete knær ble helt våte og skitne, og hans store, runde øyne så ut som de hadde sett et mirakel. Han vagget fort videre, lik en kylling jaget av slakteren. Pesende og svettende vendte han tilbake til sitt mottagelsesrom. Ministeren kom inn. Deres ansikter lignet en stjerneløs natt da de nølende så ned på kongens sølete knær. Som forventningsfulle mødre virret de rundt, men kongen ble sint og ba dem være stille. Hodet hans ristet fra side til side som en dupp i opprørt vann.

«Det har ikke skjedd en ulykke», skrek han over ministernes kakling. «Hvis dere holder fred, skal jeg fortelle hva som har hendt.»

Larmen døde hen. Milde ministeransikter fikk uttrykket til unge mødre som sammenlignet babyer. De ventet å høre problemene til deres kneskitne herre. De var parate til å komme med sine kloke råd, bedre vett hadde de enn gamle koner som kakler i vilden sky. Gyapchung undret på hvorfor han alltid måtte skrike for å få lurt inn et ord. Han skulle likesom være kongen!

Han klukket for seg selv mens han fortalte historien om hvordan han gikk gjennom slottshagene da plutselig en liten fisk hoppet opp av dammen og lo — de unge elskende hadde forsvun-

Tegning Ragnhild Synnøve Kunsang.

net fra hans minne. Ministrene stakk hodene sammen og summet. De lette etter en forklaring. Men omsider stilnet kaklingen, og taushet rådde. Ingen visste hvorfor fisken lo.

«Dere skal liksom være mine rådgivere», brummet kongen. «Hvis ikke dere vet det, hvem vet det da?»

Mennene gløttet bort på hverandre, men ingen fant på et svar. Kongen tørket pannen med det samme erme, og stirret på den ene ministeren etter den andre som om de var skolegutter tatt på fersk gjerning i å knabbe epler fra den kongelige frukthave.

«Kanskje fisken lo fordi den var lykkelig», våget en i flokken seg med.

«Kanskje den hadde vondt, og at det slett ikke var latter du hørte, men et host,» sa en annen gløgg, tom stemme.

Nå da demningen var brutt, startet ordstrømmen nok en gang. Ministrene var seg selv igjen. De skrek for å overdøve hverandre, flyttet seg og strakte hals for å fange øynene til den nå døve kongen. Ville gester demonstrerte hvordan deres idé var bedre enn den forrige. De holdt på til en tordenstemme dempet dem slik at de ble milde mammaer igjen.

«Tull, tull, tull», ropte kongen. «Jeg vil vite hva fisken mente. Jeg er ikke interessert i ville gjetninger.»

Gyalpo Gyapchung så på Lodochen med et dypt granskende blikk, lik lyset som bryter mørket. Kongen hadde høyere tanker om denne mannen enn noen av de andre. Han var tausere, mere lærd. Ofte visste han ting kollegaene lette forgjeves etter i deres uvitende mørke.

«Hva mener du dette tegnet forteller?» spurte kongen.

«Jeg vet ikke, min herre», svarte Lodochen.

«Da skal det bli din jobb å finne det ut.»

De andre ministrene så litt fornærmede ut for at ikke de var blitt valgt. Men i hemmelighet var de glade for at oppgaven var blitt lagt på en annens skulder. De skulte bort på den tause ministeren med sjalu, mistroiske øyne. De håpet dypt inne at han ville mislykkes og dermed bli forvist fra hoffet.

Kongen sendte ministrene bort med en butt, juvelbehengt hånd, og satte seg ned i tankefull kontemplasjon. Den leende fisken svømte rundt i sinnet hans, og de hundre hustruer sto med forventningsfulle øyne. Kvinnene omfavnet ham som den unge mann han hadde vært for noen få, vel, mange år siden.

Lodochen vandret hjem med stille tilmålte skritt langs de støvete gatene. Hendene på ryggen, sammenknepne bryn og rynker som furer etter treplogen den traskende aksens trakk. Forskjellig fra hans kollegaer som reiste hjem i flotte vogner, valgte den tau-

se ministeren alltid å gå. Det ga ham ro til å tenke gjennom dagens problemer og arbeide med svarene for morgendagen. Men gåten han nå grublet på, hadde røtter i forfedrenes visdom. Svaret måtte oppdages, ikke bare tenkes ut.

Idet solen sto opp fra søvnen og tok til på himmelvandringen, steg ministeren i sadelen på sin grå hoppe og red ut til den våk-
nende dagen. Hanen gol kyllleiky og kuene rautet. Hesten gledet seg over den friske mogenluften og travet avgårde med glade skritt, sparket opp støvet og smilte til kuene som hygget seg med en tidlig frokost. Lodochen red mot fjellet for å treffe en gammel lama, en vis mann som hadde vært statsorakel for mange år siden, men som fremdeles visste mer enn de fleste i kongeriket. Etter noen timers saktmodig trav fant kongens minister den gamle tenkeren i eneboerhytten halvveis oppe i fjellskråningen. Han forklarte problemet for den gamle mannen. Den gamle tenkte. Klødde seg på haken. Klødde seg på det hårløse hodet som skinte i vårsolen. Men han sa ingen ting.

Ministeren gikk fortvilet tilbake til hesten og red bort i den stille ettermiddagen. Hvis orakelet ikke kjentes svaret, da ville ingen kunne løse gåten. Han kom hjem sent, hoppet over kveldsmaten og gikk trett til sengs.

Ved daggry red han igjen inn i den nye dagen for å treffe en annen vis mann som bodde i et lite kloster. Men igjen, Lodochen fant ikke ut noe. Hver dag red han i nye himmelretninger for å søke råd hos nasjonens lærdeste og viseste menn. Men ingen visste hvorfor fisken hadde ledd. Ministeren sank mer og mer sammen, og på noen få uker ble han flere år eldre. Hver dag måtte han bøye seg for kongen og fortelle at intet nytt var funnet ut. Ansiktet ble tristere og unnskyldningene mer ydmyke.

Kongen bekymret seg fremdeles over den leende fisken og gikk i hemmelighet til dammen for å se om han kunne finne det lille monstret. Ministrene visste alltid når han hadde vært der, de så de skitne knærne og den lange masken til deres herre. De snakket gjerne om den leende fisken, men jo flere ord som ble talt, desto mer vrien ble gåten.

En dag Lodochen satt mørk i sitt fine hjem, kom sønnen inn og satte seg ved siden av ham. Sherapchen smilte et ungdommelig smil til sin far og spurte om han kunne være til noen hjelp i jakten på fiskegåten.

«I landet som grenser mot vårt kongedømme, er det mange vise menn og kvinner. Det er de som vil kjenne svaret».

Den triste gamle ministeren smilte faderlig til sin energiske unge sønn og takket ham for hjelpen han lovet.

«Hvis du legger ut på den ferden og lykkes, vil belønningen bli stor», sa faren.

Sherapchen dro mot nabolandet neste dag. I vesken hadde han lammekjøtt, noe tsampa-byggdeig og litt smør. Han gikk med lange skritt, en hest ville være til liten nytte i de høye fjellpasse-
ne. Gutten plystret i sin unge iver, sikker på å lykkes der faren og de andre hadde måttet gi opp. Han spratt av gårde, hoppet over bekker og smilte mot fuglene som fløy skeptiske opp i de høyeste trærne hvor de kunne se den unge plystreren mens han bykset forbi. Han hvilte litt, spiste, sov i buskene rundt eiendom-
mene til landets adelsmenn. Tidlig hver morgen satte han avsted mot de høye fjellene og grensen mellom ett lite land og det neste.

Mens han klatret opp en stenet bakke, traff Sherapchen en mann som spiste nisten under en stor einer. Gutten satte seg ved siden av og tok selv frem maten sin av lærvesken. Den gamle mannen spiste sauekjøtt, tsampa og smør, en munnfull av det ene, så en mullfull av det andre. Men Sherapchen tok frem kni-
ven sin, skar et stykke av lammebenet og spiste det, så spiste han tsampaen og deretter smøret.

«Det er litt uvanlig», sa Kelsang som en slags introduksjon.

Gutten var enig i det, men han likte det slik. Han svarte ivrig på den begynnende samtalen. De snakket om problemene sine, og det viste seg at Kelsang var fra landet dit gutten skulle. Da de var ferdige å spise, dro de videre sammen. Høyere og høyere klatret de, over tregrensen og inn i sneen som ventet på sommer-
varmen før den smeltet.

De gikk og gikk lykkelig som vårdagen, følgesvennen litt tankefull. Kelsang kastet stjalne blikk bort på den unge plystreren. «Kanskje han er gal,» mumlet han for seg selv, og gikk noen skritt lenger til venstre i tilfelle gutten skulle få et anfall. Han svarte på guttens spørsmål med nøye valgte ord, for å sikre seg mot å fornærme den unge, utvilsomt ubalanserte sjelen. Kelsang oppførte seg som en som ikke er vant til å omgås utlendinger selv om han mestret språket mer enn godt nok.

Da de kom til en iskald elv, satte mannen seg ned på bredden og tok av seg støvlene. Så vasset han varsomt gjennom de fossende strømmene. Mens han gikk forsiktig i det grunne vannet, så han med enda større sjokk at gutten hadde hoppet ut i elven og vadet med støvlene på. Kelsang tenkte det var best ikke å nevne den underlige handlingen. Han ønsket ikke å støte den gladlynte fyren.

Til slutt klatret de endelig over det siste bratte høydedraget og gikk over stien som skilte de to landene. Etter fjellene, spredte

slettene seg ut som en bordduk i flotte farger. Vårblomstene sto i flor, det gylne korn, rød i blomst, de nyutsprungne grønne bladene mot en klar blå himmel i bakgrunnen. De små husene var som salt og pepperbøsser, sausekopper og gaffel i riktig vinkel med skjeene. Gjormehullene hvor jakoksene bader, lignet keramikktallerkner.

«Det er huset mitt vi ser der borte», sa Kelsang. Han pekte med en gammel finger mot en klynge hus hvor dyrene dro seg i det myke solskinn og åkrer lå spredt ut som spillkort på et bord.

Sherapchen spurte sin gamle venn om han hadde en sønn, men fant ut at mannen levde alene med sin datter. Hun hjalp til med å drive gården, kokte maten og foret dyrene. Idet de gikk mot husene, spurte gutten om de rødmalte leirpottene på taket noengang var brukt. Kelsang tenkte at nå var gutten dummere enn noensinne. Pottene var nymalt og hadde åpenbart aldri vært i ilden.

«Nei», sa han med et tilgjort smil. «De er helt ubrukte».

Gutten spurte så om han eide gården, og mannen sa at det gjorde han. Han spurte så om noe av kornet var spist, selv om det fremdeles bølget på åkrene. Kelsang svarte selvfølgelig at det ennå ikke var modent. Da gutten spurte om å få overnatte på gården, var eieren for bekymret til å si nei. Han mumlet hele tiden i skjegget: «Han er helt gal.» Men han visste ikke hvordan han skulle avvise den gale, men tilsynelatende svært så lykkelige gutten.

Kelsang presenterte sin vakre datter Yangchen, og mens gutten gikk mot det store trebordet, dro faren datteren til side og fortalte henne at hun måtte være forsiktig.

«Gutten er helt gal, ikke si noe som gjør ham sint,» sa den gamle mannen.

Men kvelden var heller vellykket. Den unge piken fant gutten meget underholdende og morsom, langt fra gal. Hun syntes Sherapchen var meget intelligent. De snakket om slikt unge mennesker pleier å snakke om. Den gamle mannen satt gretten i hjørnet og så på de to smilende unge ansiktene. Ordene fløy frem og tilbake mellom dem, og han var som en tilskuer til en tenniskamp.

Da natten ble mørkere, ble stakkars Kelsangs tanker også mørkere. Han grublet i sitt stille hjørne, bekymret for natten. Han fryktet at den unge gale mannen ville få anfall og fare djevlebesatt omkring på gården.

Stjernene lyste i tilfeldige grupper på vårhimmelen mens gutten klatret opp den utvendige trappen til sitt soveværelse. Han smilte til den pene piken gjennom det åpne vinduet og bykset i

guttaktig morskap opp de siste trinnene, lykkelig for å ha stjernene som ullteppe, månen som lampe. Nedenunder var atmosfæren trykket. Faren så på sin datter, og datteren så sint tilbake.

«Jeg fortalte deg at han er gal», sa Kelsang. «Hvorfor snakket du så mye med ham?»

«Jeg synes han er meget søt, og hva gjør deg forresten så sikker på at han er gal? Jeg syntes han var ganske skarp,» svarte den unge piken.

Kelsang satte seg tålmodig ned med sitt farsansikt, og fortalte om guttens handlinger. Han fortalte hvordan Sherapchen hadde spist maten sin på en annen måte enn alle andre. Han forklarte om hvordan han vadet i støvlene over elven, han snakket om de røde leirpottene, og det faktum at han ønsket å vite om noe av kornet var spist, selv om det fremdeles sto på marken.

Yangchen lyttet oppmerksomt. De små klokkene og tannhjulene i hennes unge kloke hode surret rundt som instrumentene på dashbordet i en racerbil. Hun takket faren og lovet å tenke meget nøye over hva han hadde fortalt. Hun ville komme med en forklaring på de rare handlingene neste dag. Hun tenkte på alt det merkelige den unge mannen hadde gjort og sagt, deres samtale etter middag og anklagene faren var kommet med. Hun tenkte og tenkte, og fant omsider svarene. Hun snudde seg på siden og sov dypt som et barn.

Mens gutten satt på det flate taket og så solen klatre stille gjennom den blå himlen, banket Yangchen på farens dør. Hun var ivrig etter å fortelle de gode nyhetene hun håpet ville gjøre ham glad. Den gamle mannen hadde ikke sovet særlig godt, han hadde våknet av hver lille lyd og trodd at villmannen kom brasende inn. Nå var hans gamle øyne knapt åpne, alderens linje var som sår på den aldrende pannen, kinnene sammensunkne som utslitte lærsekker. Yangchen så ut som en blomstrende solsikke ved siden av et gammelt krokettre.

«Alt er i orden, far,» sa piken. «Sherapchen er langt fra gal, han er en meget klok mann.»

Kelsang smilte til sin datter mens hun forklarte gåten. Hun fortalte at Sherapchen hadde spist maten adskilt fordi han på den måten kunne kjenne smaken av hver rett for seg, isteden for å blande alt sammen. Han kjente ikke elven han måtte over, og i tilfelle av skarpe stener eller glassbiter gikk han over med støvlene på. Spørsmålet om leirpottene opptok piken spesielt. Gutten ønsket virkelig å vite om datteren i huset hadde vært brukt eller ikke, men han var for sky til å spørre. Når det gjaldt kornet, lurte

han simpelthen på om noe måtte betales i gjeld når det modnet.

«Sherapchen er meget, meget klok, og du må være hyggelig mot ham fra nå av.» Hun skjente på sin far med pekefingeren som om han var en skolegutt.

Stemningen ved frokosten var en god del bedre enn kvelden før. Kelsang stilte alle mulige spørsmål for å gjøre godt igjen sin tidligere taushet. Han fant ut at Sherapchen var sønn av en konges minister som lette etter svaret på en gåte som plaget kongen.

«Jeg er ganske sikker på at ikke jeg vil vite svaret», sa Kelsang, «Men det vil nok Yangchen.» Nå smilte han til gutten i stedet for å rynke brynene som han før hadde gjort.

Sherapchen forklarte hvordan kongen var blitt meget ulykkelig da den lille fisken hoppet opp i luften og lo. Han snakket om sin far som ble drevet til en tidlig grav, og sitt løfte om å finne svaret i et fremmed land. Piken lyttet oppmerksomt. Faren bare trakk på sine buskede bryn — han hadde ingen anelse om hvorfor fisken lo. Men Yangchen smilte tankefullt. Hun visste om den leende fisken, ja, hun visste faktisk mange ting til å være en så pen ung pike.

«Kom,» sa hun, «vi skal besøke din konge sammen.»

Begge mennene så med forundring på det vakre runde ansiktet, men hun var så sikker at de ikke engang tenkte på å protestere. De pakket mat i lærsekker, lukket døren til gårdshuet og vinket adjø til de gyldne åkrene som svaiet i morgenvinden. De trasket ut på veien, vandret over åsene og klatret opp til den smeltende sneen som ble til iskalde søledammer i sporene etter deres tykke vandrestøvler. Idet solen forsvant bak en klynge mørke, slanke popler, var de tre vandrerne på vei ned fjellene, bort fra sneen og nærmet seg den første lille landsby i kong Gyalpo Gyapchungs kongerike.

Hver natt bodde de hos vennlige landsbyboere, spiste varm tsampa og drakk nylaget smørte. De gikk lykkelig avgårde. De to mennene spurte hele tiden hvorfor den lille fisken lo. Den unge piken svarte alltid at de måtte være tålmodige og vente til de kom frem til slottet. Tilslutt kom de hjem til minister Lodochen som desperat ønsket å vite hvorfor fisken hadde ledd. Men Yangchen bare lo og fortalte at han måtte vente til neste dag. Da ville alle oppdage hvorfor den lille fisken hadde hoppet og ledd av den vaggende kongen.

Yangchen sov godt, med et smil i det unge ansiktet. Men i de andre rommene lå tre menn og tenkte over historien med den leende fisken fra begynnelsen til slutt. De fant ingen logisk forklaring, men det som forstyrret dem mest, var at den unge piken

hadde narret dem alle sammen.

Neste morgen satt de sammen ved frokostbordet, og mennene prøvde igjen å lokke svaret ut av piken. Tjernerne skjenket te og ble værende en god del lenger enn nødvendig, også de håpet å få vite noe om kongens problem. Før ministeren, hans sønn, den gamle mannen og Yangchen kom til slottet, var hele byen full av rykter. Folk sa at piken var en mester i magi, at hun faktisk var en fisk i menneskeskikkelse. Alle slags rare og fantastiske historier. Ingen ting var sant selvfølgelig.

Kongen satt på tronen med et stort rundt smil i det store runde ansiktet. De kaklende ministrene satt som hønemødre. Eksploderende ord ble stilnet av en klumpet ånd. Minister Lodochen sto alvorlig og bekymret, men håpet kongen ville bli tilfreds. Han prøvde å unnå de skadefro øynene til kollegene. Kelsang så trett ut etter den anstrengende reisen, men som gutten var han stolt over å være foran kongen, selv om han var litt redd for at hans kloke datter kunne ende opp med å gjøre seg selv til latter.

Stillheten senket seg. Kongen lente seg fremover, kornsekken hang ned som jur. Det runde ansiktet snudde seg til siden slik at et stort øre ville motta budskapet først. Bråket fra ministrene hadde endelig lagt seg. De ventet i sint stillhet. Lange ansikter stirret tomt på den unge piken som syntes så fredelig og trygg på seg selv, som en dronning vant til en konges selskap.

«Først må vi lage ett hundre hengelåser i gull,» sa piken. «Men det må bare være en spesiell nøkkel som kan åpne dem alle.»

Kongen svelget, ministrene gispet. Hengelåser, en nøkkel. Hva hadde dette å gjøre med den leende fisken? Piken var så sikker og trygg på seg selv at de ikke visste hvordan de skulle få sagt nei. De hadde ventet så lenge på å finne svaret på gåten, det å lage hundre hengelåser var knapt et problem verdt å bekymre seg over. Kongen sendte en budbringer med de spesielle instruksjoner til den beste låsesmeden i byen, og en bevæpnet garde marsjert avsted med en kiste gull, alt skulle smeltes om og bli forvandlet fra pene barrierer til fine hengelåser. En minister harket og reiste seg. Han hadde en protest, men før han fikk sagt noe, veivet en stor hånd ham tilbake til setet. Kong Gyapchung var beredt til å gjennomføre dette til tross for store utgifter.

Senere den ettermiddagen marsjerte fotsoldatene tilbake. Isteden for en stor kiste gull, hadde de hundre silkeposer med hver sin nylagede hengelås, og en spesiell pose med en meget spesiell nøkkel.

«Nå må du ta hengelåsene og stenge dine hustruer inne i hvert deres rom,» sa Yangchen.

Ministrene gispet igjen, men kongen sendte dem nok en gang et av sine blikk. Mer trengtes ikke for å bringe dem til taushet. Han så ned på den fredelige piken som satt med bena i kors på en fløyelspute. Han visste ikke riktig hvordan han skulle ta hennes nye forslag, men på en eller annen måte syntes han å stole på henne, som om hennes ord var budskap fra en mild gudinne. Avsted gikk kongen, og fotsoldatene og ministrene fulgte i posisjonen. De fant alle hustruene, og en etter en låste de dem inne i hvert deres rom med den spesielle nøkkelen.

Prosesjonen marsjerte rundt slottet som om det var festivaldag og endte opp i forsamlingssalen, hvor Yangchen satt lykkelig på gulvet som en munk i meditasjon. Ministrene fant plassene sine, mens fotsoldatene gikk rett til slottsportene på paradevakt. Kongen så ned på piken som for å si. «Vel, hva er det neste?». Men han sa ikke noe. Han var som trollbundet av den vakre unge piken og ventet bare på neste instruksjon. Hadde hun bedt ham fly til månen, ville han trolig gjort sitt beste.

«Nå må du vente til morgengry», sa piken. Før solen er på himmelen, må du løslate hver og en av dine hustruer fra de stengte rom.»

Det er vel unødvendig å fortelle at ministrene gispet igjen, men de ble øyeblikkelig stille uten at kongen behøvde å løfte et øyebryn eller en tykk finger. Kongen og hans menn marsjerte ut, de staute fotsoldatene sto i stram giv akt. Kongen gikk til sitt sovekammer for å legge seg. Han var ikke vant til å stå tidlig opp og hadde helt glemt hvordan en soloppgang så ut. Ministrene gikk til sine flotte vogner, for også de måtte stå opp før daggy.

Mens Lodochen spiste kveldsmat, så han tankefullt på sin unge vakre gjest. Det regnet med spørsmål fra de tre mennene ved bordet. De var ivrige etter å få vite om fisken, og nå hadde de også gåten med de hundre hengelåsene å tenke på. Ingen sov særlig godt, det vil si, bortsett fra Yangchen da. Ministrene lå og vred seg i sine fornemme silkedynner. Kongen kastet seg rundt og rundt som en kampesten i et ras. Lodochens hus vibrerte av dype tanker.

Det virket som om det bare var gått minutter, men det var tid for å stå opp. Det var en mysende gjeng som møtte i kongens sal. Solen lurte fremdeles i skyggen, og månen forsvant inn i den våknende dagen. Igjen marsjerte alle som i en karnevalsprosessjon. Kongen i fortroppen med den spesielle nøkkelen. Han bar den lik et banner. Ministrene fulgte etter piken, den morske Lodochen og sønnen Sherapchen og så Kelsang, som så trette ut enn de andre. Til slutt kom vaktene, fremdeles stive og årvåkne

som lekesoldater med smil plantet i blygrå ansikter.

Prosesjonen gikk fra rom til rom, låste opp alle låsene med den spesielle nøkkelen. Da de hadde låst opp alle rommene, ble historien fortalt. I niognitti rom var det ikke bare en sovende dronning, men også en ung mann lå krøllet sammen med henne. Den yngste og peneste dronningen hadde vært trofast mot sin ekte mann – men resten ikke. Kongen visste ikke hva han skulle gjøre med sine troløse hustruer og deres utilgivelige elskere.

Kong Gyapchung tenkte tilbake på dagen han hadde sett det unge paret rulle rundt i vårsolen. Han fulgte i tankene sine skritt fra balkongen, til hagene, springvannet og den store dammen hvor fisken hadde hoppet med et stort smil og ledd. Han hadde bekymret seg over hvordan han kunne holde sine hundre hustruer lykkelige, mens de hele tiden var mer enn tilfredse.

«Nå vet du hvorfor fisken lo», sa Yangchen, smilende til den fyldige kongen, som klødde seg i hodet og så på sine niognitti dårlige hustruer og deres elskere som sto med lange ansikter bak dem.

Men kong Gyapchung var ingen ond mann. Faktisk var det folk som sa han var for snill for sitt eget beste. Han sa til dronningene at de kunne forlate slottet og starte nye liv med deres mannlige venner. Ministrene gispet, men kongen så bare strengt på dem og de ble stille. Minister Lodochen ble belønnet, og det ble også stakkars gamle Kelsang fordi han hadde slik en klok datter. Kongen smilte til Yangchen og sa at nå hadde han bare en tro hustru. Han måtte begynne å bygge opp stallen igjen.

Yangchen takket kongen for hans gode tilbud og smilte til She-rapchen. Det var tydelig hvor hun hadde hjertet sitt.

Oversatt fra engelsk av Torbjørn Hobbøl

Medfølelse som grunnlag for fred i Verden

Av Dalai Lama

Følgende tekst er fra heftet *Verdensfred — en menneskelig tilnærming*.

Som et menneske oppfostret i den mahayana-buddhistiske tradisjon føler jeg at det moralske grunnlag for verdensfred er kjærlighet og medfølelse. La meg først definere hva jeg mener med medfølelse. Når du har medlidenhet eller medfølelse for et svært fattig menneske, viser du omsorg fordi han eller hun er fattig, din medfølelse er basert på omtanke for andre. På den annen side er kjærlighet overfor din kone, din ektemann, dine barn, eller en nær venn vanligvis basert på at vi er knyttet til dem. Når din tilknytning forandres, vil din godhet mot dem også forandre seg og kan til og med forsvinne. Dette er ikke virkelig kjærlighet. Virkelig kjærlighet er ikke basert på tilknytning, men på omtanke. Da vil din medfølelse alltid være der som et medmenneskelig svar på lidelse så lenge skapninger fortsetter å lide.

En slik medfølelse er det vi må streve etter å utvikle i oss selv, og vi må utvikle den fra å være begrenset til å bli ubegrenset. En ikke-adskillende, spontan og grenseløs medfølelse for alle levende vesener er åpenbart ikke den vanlige kjærligheten man har for familie og venner. Den er blandet med uvitenhet, begjær og bundethet. Kjærligheten vi bør gå inn for, er denne mer omfattende kjærligheten som du kan ha selv overfor en som har gjort deg vondt, din fiende.

Begrunnelsen for medfølelse er at hver eneste av oss ønsker å unngå lidelse og oppnå lykke. Dette bygger igjen på en naturlig følelse av å være et «jag». Alle vesener er jo født med til-

svarende ønsker og burde ha lik rett til å få dem oppfylt. Om jeg sammenligner meg selv med andre, som er utallige, føler jeg at andre er *viktigere*, fordi jeg bare er en person mens andre er mange. Dessuten lærer den tibetanske buddhistiske tradisjonen oss å se på alle levende vesner som våre kjære mødre og å uttrykke vår takknemlighet overfor dem ved å gi kjærlighet til alle. For ifølge buddhistisk lære fødes og gjenfødes vi utallige ganger slik at det kan tenkes at hvert eneste vesen har vært en av våre foreldre en eller annen gang. På denne måten er alle vesener i universet i familie med hverandre.

Uansett om man tror på en religion eller ikke, er det ingen som ikke setter pris på kjærlighet og medfølelse. Helt fra det øyeblikket vi blir født, er vi omgitt av våre foreldres kjærlighet og omsorg. Senere i livet, når vi gjennomgår lidelsene ved sykdom og alderdom, er vi igjen avhengige av andres godhet. Når vi både ved begynnelsen og slutten av livet er avhengig av andres godhet, hvorfor skulle vi ikke da vise godhet mot andre mens vi er midt i livet?

Å utvikle et godt hjerte, en følelse av nærhet til alle mennesker, innebærer ikke religionsutøvelse i vanlig forstand. Dette gjelder ikke bare for mennesker som har en religiøs tro, men for alle, uansett rase, religion eller politisk tilknytning. Det gjelder enhver som betrakter seg selv først og fremst som medlem av menneskeslekten og som ser ting utifra dette større og videre perspektivet. Dette er en sterk følelse som vi bør utvikle og omsette i

Pave Johannes Paul II. og Den 14. Dalai Lama av Tibet.

Dalai Lama sier det er viktig at det finnes forskjellige religioner og filosofier. Mangfoldet er nødvendig fordi mennesker har ulike forutsetninger. Hele menneskeheten tilhører en og samme familie. Med dette utgangspunkt har han gått inn i dialog med en rekke trossamfunn og politiske ideologier. Han har bl.a. flere ganger hatt samtaler med paven.

handling. Men vi forsømmer den ofte, særlig i vår beste alder, da vi opplever en falsk følelse av sikkerhet.

Når vi tar hensyn til dette videre perspektivet, det at alle ønsker å bli lykkelige og unngå lidelse, og tenker på vår egen relative uviktighet i forhold til talløse andre, kan vi bare trekke den slutning at det er verdt å dele med andre. Når du fremelsker en slik holdning, blir virkelig medfølelse, virkelig

kjærlighet og respekt for andre, mulig. Egen lykke blir ikke noe som en bevisst søker. Den blir noe langt større, som kommer av seg selv når en elsker og tjener andre.

*Oversatt fra engelsk
av flyktningekonsulent Egil Lothe.*

Originalens tittel: *A Human Approach to World Peace* (Wisdom Publications, London 1985). Norsk utgave ved Arrangementskomiteen for Dalai Lamas besøk, Oslo 1988.

Sagt om Dyade:

«I tidsskriftet Dyade merkes en ekte trang til å erkjenne tidens problemer, i motsetning til mange andre fora hvor «debatten» kan omfatte skjult maktkamp, forfølgelig utstilling av lærighet, selv-sentrert tankeliv på tomgang.»

Erik Egeland i Aftenposten.

«Så foreligger nok en stimulerende utgave av tidsskriftet Dyade, en av de mest spennende publikasjoner her på berget. Denne gang er temaet «Hva gir mening i 80-årene», og en rekke sentrale forfattere og kulturdebatanter gir sitt syn til kjennet...»

Sverre M. Nyronning i Adresseavisen.

«Særnummeret for Sakharov består af artikler og interviews. Den norske journalist Viktor Roddvik giver en glimrende gennemgang af Sakharovs virke som videnskabsmand og menneskeretsforkæmper. (...)

Dette temanummer må stærkt anbefales alle, der interesserer sig for menneskerettigheder i almindelighed og for symbolet Sakharov i særdeleshed.»

Bent Jensen i Morgenavisen Jyllands-Posten.

«Dyade er et tidsskrift for dem som har interesser ut over det almene og som setter pris på at et tidsskrift i seg selv kan være et stykke kultur.»

Sven Aage Rasmussen i St. Olav.

Følgende temanummer finnes for salg:

- Kinesisk folkesjel kr. 30,—
- Estisk kultur kr. 30,—
- Forfatteren Siegfried Lenz kr. 30,—
- Monopolrevyen kr. 50,—
- Sannheten beveger seg kr. 30,—
- Symbolske historier kr. 30,—
- Elie Wiesel kr. 40,—
- Romanhøsten '86 kr. 25,—
- Meditasjon og psykologi kr. 25,—
- Reiser til India kr. 25,—
- Menneske mellom mote og mysterium kr. 35,—
- Isaac B. Singer kr. 25,—
- Kulturkamp i eteren kr. 35,—
- Norsk og svensk samtidslitteratur kr. 25,—
- Vitenskap hos Aristoteles og Karl Popper (1) og (2) å kr. 25,—
- Hva gir mening i 1980-årene? kr. 35,—
- Andrej Sakharov — et symbol kr. 25,—
- Vitenskap og livssyn kr. 25,—
- Stress og avspenning kr. 25,—
- Hva kan vi vite? Rudolf Steiners erkjennelsesteori i lys av vår tid kr. 20,—
- Europa møter 3. verden kr. 35,—
- Psykologi i grupper 1 kr. 20,—
- Psykologi i grupper 2 kr. 25,—
- Acem narkotikaseminar 1983 kr. 20,—
- Eksisterer Gud? Møte med Hans Küng kr. 20,—
- Kampen mot narkotika — ideologisk slagmark kr. 30,—
- Sigrid Undset vurdert i utlandet kr. 20,—
- Myter — fortid eller samtid? kr. 20,—
- Med John Lennon i tankene kr. 25,—
- Kritikk av Vestens frihetsidealer kr. 15,—
- Kirken i utakt med moderne psykologi kr. 25,—
- Kunst — pynt eller ubehag kr. 15,—
- Bob Dylan — inn og ut av lykken kr. 25,—
- Isaac B. Singer og øst-jødene kr. 15,—
- Amnesty International kr. 15,—

Jeg bestiller

- Abonnement på Dyade
6 nr. pr. år kr. 120,—
- Bok om Acem-meditasjon
'Stillhetens psykologi' kr. 75,—
- Boken 'Bedre hverdag med
Acem-meditasjon' kr. 60,—
- Boken 'Meditasjon på norsk'
Cappelen forlag, favorpris kr. 115,—
- Boken 'Teater mot teater' kr. 115,—
- Boken 'To sider av bevisstheten' kr. 75,—
- Kursbrosjyre for Acems kursvirksomhet (gratis).

Følgende temahefter av Dyade:

.....

.....

Navn:

Vei/Gate:

Poststed:

BREV

Kan sendes
ufrankert
i Norden.
Adressaten
vil betale
portoen

Svarsending

Avtale nr. 129000/81OMB

DYADE

ST. OLAVS Plass

N-OSLO 1 – NORGE

Har du lest disse temaheftene?

EKSISTERER GUD?
Møte med
Hans Küng.

1/1983

**PSYKOLOGI
I GRUPPER 1**

2/1983

**HVA KAN VI
VITE?**

Rudolf Steiners
erkjennelsesteori.
6/1983

**STRESS OG
AVSPENNING**

1/1984

**PSYKOLOGI
I GRUPPER 2**

2/1984

**ANDREJ
SAKHAROV
- et symbol.**

4/1984

**SYNET PÅ
VITENSKAP HOS
ARISTOTELES OG
KARL POPPER**

To nummer:
1 og 2 1985

**KULTURKAMP
I ETEREN**

4-5/1985

**MØTE MED
ISAAC BASHEVIS
SINGER**

6/1985

**MEDITASJON
OG PSYKOLOGI**

4/1986

ELIE WIESEL

6-7/86

**SYMBOLSKE
HISTORIER**

16-åringer
skriver 1/87

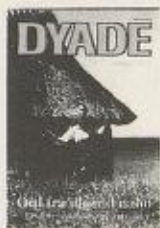
**FORFATTER
SIEGFRIED LENZ**

5/87

**MONOPOL-
REVVEN**

3-4/87

**ESTISK
KULTUR**

6/87

KRISTIANSUND FOLKEBIBLIOTEK

6500 KRISTIANSUND

DYADE

Postboks 6721
St. Olavs plass
0130 OSLO 1

Dalai Lama og Tibet

Den 14. Dalai Lama er det tibetanske folkets åndelige og verdslige leder. Siden 1959 har han med over hundre tusen av sine landsmenn levd i eksil i India pga av den kinesiske okkupasjon av Tibet. Dalai Lama har i konflikten med Kina inntatt et klart ikke-voldsstandpunkt, og har flere ganger vært aktuell kandidat til Nobels fredspris.

I anledning Dalai Lamas Norgesbesøk høsten 1988 gir Dyade ut dette temanummer om Tibet. Gjennom en reise i tibetansk historie og buddhistisk filosofi kan du lese om hvem Dalai Lama er. I et folkeeventyr fra Tibet får du vite hvorfor en liten fisk lo av en konge. Du kan videre lese om menneskerettighetsbrudd i Tibet og Dalai Lamas siste utspill for fred i landet sitt. En artikkel omhandler hvordan Dalai Lamas besøk i Norge tydeliggjør pinlige konsekvenser av norsk utenrikspolitikk. Til slutt filosoferer Dalai Lama over medfølelse som grunnlag for fred i verden.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO LIBRARY

3008 JENKINS DRIVE

CHICAGO, ILLINOIS 60637